

over vredesbeleid

rapport van een commissie van het
Wetenschappelijk Instituut voor het CDA

prof. mr. A. M. Donner (voorzitter)
drs. D. J. Barth
C. F. Kleisterlee
prof. drs. W. C. M. Klijn
prof. mr. P. H. Kooijmans
drs. A. M. Oostlander (secretaris)
J. P. van Rijswijk
dr. E. Schroten
prof. mr. P. J. Teunissen

Den Haag, januari 1981

Voorwoord

Aan de discussie over de kernbewapening wordt door brede groepen in het CDA deelgenomen. Met name de parlementaire debatten over de modernisering van de bewapening, welke aan het eind van 1979 gehouden werden, hebben het CDA sterk beroerd. Het Wetenschappelijk Instituut heeft daarom gemeend in te moeten gaan op de vraag van het Dagelijks Bestuur van het CDA d.d. 1 februari 1980, om een discussiestuk te doen opstellen over de hoofdpunten van de kernwapenproblematiek, waarbij niet in de laatste plaats ook aan de ethische aspecten gedacht moet worden.

Door het Wetenschappelijk Instituut is daartoe een Commissie Bewapeningsvraagstukken ingesteld onder voorzitterschap van prof. mr. A. M. Donner en met als leden: drs. D. J. Barth, C. F. Kleisterlee, prof. drs. W. C. M. Klijn, prof. mr. P. H. Kooijmans, J. P. van Rijswijk, dr. E. Schroten, prof. mr. P. J. Teunissen en drs. A. M. Oostlander (secretaris).

Aan de commissie is verzocht om in te gaan op de verschillende standpunten welke onder meer in het CDA aan de dag treden en om de consequenties van deze standpunten uiteen te zetten. De belangrijkste factoren welke voor de bewapenings- c.q. ontwapeningsdiscussie relevant zijn, zouden door de commissie moeten worden aangeduid.

De commissie heeft inmiddels haar taak vervuld met de opstelling van het rapport 'Over vredesbeleid'. Het bestuur van het Wetenschappelijk Instituut heeft waardering voor de wijze waarop de commissie zich van haar taak heeft gekweten. Het rapport kan fungeren als een inleiding tot de problematiek van de kernbewapening en als bijdrage tot de discussies. De commissie heeft zich terecht onthouden van het formuleren van een gedetailleerd standpunt. De bedoeling is immers dat na discussies in de partij, de partij zelf tot uitspraken zal komen. Het bestuur is er erkentelijk voor dat de diverse standpunten op een begrijpelijke manier zijn weergegeven. Aan de diverse visies is op faire wijze recht gedaan. 'Over vredesbeleid' draagt een geheel ander karakter dan het rapport 'Vrede en veiligheid'. Dat laatste had een meer richtinggevend karakter, terwijl het in het onderhavige document gaat om een handreiking voor de politieke discussie in het CDA. Daartoe bevat dit stuk de nodige bouwstenen. Het lid van de commissie, de heer Teunissen, heeft een samenvatting opgesteld van de technische nota's die door hem ten behoeve van de commissie werden vervaardigd. Deze samenvatting is als bijlage bij het rapport gevoegd. Het bestuur hoopt dat de uitgave van dit rapport een verantwoorde standpuntbepaling door het CDA zal bevorderen.

prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp
(voorzitter)

drs. A. M. Oostlander
(directeur)

INHOUD

Voorwoord	3
I. Vrede en vredesbeleid	7
Vrede en strijd in eigen land	7
Vrede en tegenstellingen tussen staten	8
Visies op vrede	9
II. Kernbewapening; effect en risico	9
Achtergrond van het kernwapenvraagstuk	10
Ontwikkeling en stand van zaken	11
Een evenwicht op Europese schaal	12
III. Reacties op kernbewapening	13
1. Atoompacifisme	13
a) Het atoompacifisme als getuigenis en geloofsstuk	13
b) Het rationele atoompacifisme	13
c) Het atoompacifisme als actiemodel	14
Kanttekeningen bij het atoompacifisme	14
2. Andere standpunten	16
a) De geleidelijke eenzijdige afschaffing	16
Kanttekening bij a)	17
b) Het juist voldoende niveau	17
Kanttekening bij b)	19
c) Het standpunt van 'gelijke munt'	20
d) Westelijke superioriteit	20
kanttekening bij de 'harde lijn' (c en d)	20
3. Houding ten opzichte van de NAVO	21
— Bij atoompacifisten	21
— Bij de andere standpunten	21
— Ondanks verschillen . . .	22
IV. Het onderlinge debat	23
Versimpeling	24
V. In welke richting moeten we het zoeken?	24
Mogelijkheden en gevaren	25
Het spanningsveld waarin regeringen verkeren	26
VI. De omwegen van de politiek	27
Bredere verbanden	27
Blijvende aandacht	28
VII. De politieke opdracht van de christen	28
Geen vlucht uit de politiek	29
Verantwoordelijkheid alleen met anderen waar te maken	30
Waarop vertrouwen wij?	30

Over vredesbeleid

I. VREDE EN VREDESBELEID

Vrede is in onze wereld een dubbelzinnige zaak. De vrede waar wij naar haken is er één waarin mensen en staten elkaar ontzien en erkennen, waarin zij eerlijk en zorgvuldig met elkaar omgaan, waarin echt ruimte is om God en de naaste te dienen. Maar in feite is vrede ook: 'om der lieve vrede wil' allerlei grofheid en machtsmisbruik slikken en verdragen. In de omgang met elkaar zouden wij allen, op voet van wederkerigheid, de vrede behoren te bewaren. Maar in de praktijk komt het er vaak op neer, dat wij ons koest houden, uit machteloosheid of om de toestand niet nog erger te maken.

Die twee kanten: de vrede bewaren omdat het *zo hoort* en de vrede bewaren omdat het wel *moet*, zitten aan alle vrede onder mensen. Vrede komt voor in zeer uiteenlopende vormen, in zeer verschillende doseringen. Nu eens treft men een vrede aan die zó op het moeten berust, dat beter van een schijnvrede kan worden gesproken. Op andere plaatsen en tijden treft men een vrede aan, die sterk op het wederkerig besef berust dat men met elkaar behoorlijk moet omgaan. Doch de kant van het moéten ontbreekt zelden of nooit; de bijbelse 'sjaloom' is niet van deze gebroken wereld. Van die 'sjaloom' worden maar enkele tekenen aangetroffen. Juist genoeg tekenen om geen vrede te hebben met wat voorhanden is.

Hoe verschillend de aard van de vrede kan zijn, leert een vergelijking van de internationale verhoudingen en de daarin bestaande vrede met de vrede die binnen een nationale staat als de onze heerst. Dat verschil is groot.

Vrede en strijd in eigen land

Ook binnen de staat is niet alles pais en vree. Er zijn telkens botsende belangen en overtuigingen en ieder meent het gelijk aan zijn kant te hebben. Soms kan dat tot felle strijd aanleiding geven. De schoolstrijd was daarvan een goed voorbeeld; de strijd om menswaardige maatschappelijke verhoudingen, die door de sociale beweging is gevoerd en nog steeds gevoerd wordt, heeft destijds in bepaalde staten geweldadige vormen aangenomen.

Ook in de komende periode kunnen we ernstige sociale en politieke conflicten verwachten. Het gevecht om een aandeel in, of om het behoud van de welvaart kan wel eens pijnlijker vormen aannemen dan in het recente verleden. We erkennen, door de feiten gedwongen, wel de noodzaak van versobering. Daarover zijn we het roerend eens. Maar ieder verstaat daar toch weer iets anders onder en zegt tegen zijn werknemer, zijn buurman of baas: Gaat u voor! En men meent daarbij volledig in z'n recht te staan. Zo ontstaan er schier onoverbrugbare tegenstellingen.

Maar toch kunnen deze tegenstellingen beheerst worden, want er is een politiek en een rechtsorde, waardoor het mogelijk is om te overleggen, de knopen door te hakken en tot besluiten te komen waar ieder zich dan aan heeft te houden. Er zijn instanties en procedures, die verzekeren, dat allen zich aan de gemaakte afspraken houden, zodat wij in grote lijn weten dat er ook gebeurt wat is besloten. Ideaal is het niet en waterdicht is het ook niet altijd, maar er is dan toch een politiek stelsel, stevig genoeg om het in vrede samen leven en samen werken mogelijk te maken. Dat stelsel berust op een besef, dat wij bij elkaar moeten en willen blijven. Daardoor verwachten we dat er een zekere wederkerigheid zal zijn in het bewaren van de vrede en het betrachten van (onvolkomen) rechtvaardigheid. Het gaat er met partijen, pressiegroepen en andere machten niet altijd fraai aan toe, maar wij voelen er ons tamelijk veilig en rustig bij. Hier is ~~een~~ element van echte vrede, ondanks alles, aanwezig.

Vrede en tegenstellingen tussen staten

Al gaat het niet in alle staten zo betrekkelijk zachtzinnig toe als bij ons — wij komen daar nog op terug — er is toch een opvallend verschil met de internationale toestand. Dáár zijn de tegenstellingen vaak onoverbrugbaar. Dáár wil men van wederkerigheid vaak niet weten, omdat ieder zijn eigen gelijk volhoudt. Daar missen wij een systeem, zoals binnen de staten, om tot overleg te komen en om de verscheidenheid van belangen en overtuigingen door compromissen op te lossen en tot gezamenlijke, voor ieder bindende besluiten te komen. Ten diepste kunnen er geen besluiten genomen worden omdat men elkaar niet vertrouwt en omdat men nog niet wil erkennen dat men elkaar nodig heeft.

Wanneer wij kijken naar de pogingen om tot internationale organisatie te komen, zoals de vroegere Volkenbond en de huidige VN, dan zien wij een beeld van politieke onmacht en besluiteloosheid en dus van onveiligheid, onzekerheid en onvrede. Immers, de één wil voor de ander niet opzij en als er al afspraken worden getroffen, dan komt het nog wel eens voor dat een verdragspartij probeert er onderuit te komen, daarbij soms uitgaande van de (niet altijd ontorechte) veronderstelling dat zijn partners ook niet te vertrouwen zijn.

Wij leven, internationaal, nog in een toestand van onverzoenlijkheid en van het recht van de sterkste en rijkste, waarbij de wederkerigheid weinig kans krijgt. De staten geven maar al te gemakkelijk toe aan de drang om hun eigen gang te gaan. En zij doen dat mede op grond van eigen denkbeelden over wat recht en redelijk is. Zij proberen die aan de ander op te leggen of bij de ander door te drukken.

Er is wel een groeiend besef van interdependentie, van het niet zonder elkaar kunnen. De technische ontwikkeling maakt de wereld steeds kleiner en de afzonderlijke staten steeds meer van elkaar afhankelijk. En er is op allerlei terrein wel een begin van organisatie, soms wereldwijd, soms regionaal. Maar de waarde daarvan gaat vaak grotendeels verloren doordat sommige organisaties zich, in een proces van polarisatie, hoofdzakelijk als rivaliserende machtsblokken gedragen, Oost tegen West, Noord tegen Zuid en ga zo maar door. Het blijkt nog een lange weg voordat wij internationaal een vrede bereiken die met een vrede in nationaal verband kan worden vergeleken.

Visies op vrede

Zolang men maar in algemene termen over vrede spreekt schijnen de meeste staten het over dat onderwerp roerend eens te zijn. Wij zagen dat dat ook voor binnenlandse vraagstukken geldt. Maar moeten er spijkers met koppen geslagen worden dan komen de tegenstellingen in al hun scherpte aan het licht. Wat verstaan de verschillende staten nu concreet onder 'internationale vrede?' De visie op vrede hangt in hoge mate samen met politieke opvattingen die ook de binnenlandse politiek bepalen.

Zoals zoëven gezegd, lang niet in alle staten gaat het even zachtzinnig en democratisch toe als bij ons en in de meeste Westeuropese landen. In andere staten berust de vrede veel sterker op dwang en geweld. Daar vindt het overleg plaats tussen groepen militairen, bankiers, grootgrondbezitters, industriëlen, vakbondsleiders of geestelijken. Vaak wordt daar uitgemaakt wat vrede is aan de hand van ideologische en andere dogma's. Zulke staten hebben een andere basis voor de binnenlandse 'vrede' dan wij.

Zulke uiteenlopende begrippen over vrede worden ook weerspiegeld in de opvattingen over de internationale vrede en in het antwoord op de vraag, hoe die eruit zou moeten zien en hoe die tot stand gebracht moet worden. Daarstraks werd al gezegd, dat in het internationale vlak, iedere staat of ieder blok 'zijn' vrede aan de anderen wil opleggen. Dat betekent niet alleen dat hij zijn belangen wil laten gelden, maar ook dat zijn opvatting over vrede en hoe men vrede maakt koning moet kraaien.

Wie zou denken dat vrede toch een duidelijke zaak is en dat daarover weinig verschil kan bestaan, is wel erg naïef. Als hij zou menen dat vrede moet betekenen: overleg, wederkerigheid, rechtvaardigheid en de bereidheid tot compromissen, dan zal hij voor die opvatting over vrede hardnekkig en krachtig, desnoods met macht, moeten opkomen. Anders wordt hij buurmans gek of slaaf. Wij stellen daarmee niet dat ónze haan koning moet kraaien, maar wèl dat we moeten voorkomen dat hem, in dat bonte internationale gezelschap, stilletjes de nek wordt omgedraaid. Want daarmee zou de wereld bepaald geen dienst bewezen zijn. Het andere van de ander zullen wij moeten erkennen en verdragen, hoeveel moeite dat democratische westerlingen ook kost, maar in ruil willen wij dan toch ook ónze principes kunnen volgen en ónze bijdrage leveren aan de gezamenlijke vrede.

De vraag: Wat is vrede? is werkelijk niet overbodig. Wie ons van vrede spreekt, zullen wij moeten vragen: 'Wat voor vrede bedoelt u?'

II. KERNBEPAPENING; EFFECT EN RISICO

De betekenis van de wapenning in dit alles is wel duidelijk. Die wapenning is in het algemeen een teken van wantrouwen en onzekerheid. Zelfs in nationaal verband komen wij er zonder kleine wapens niet uit. Maar het kernwapenvraagstuk verdient bijzondere aandacht, want de kernwapens hebben de internationale verhoudingen wezenlijk veranderd. In tweeërlei opzicht: In de eerste plaats hebben zij de noodzaak om vrede te houden verscherpt en zelfs volstrekt dwingend gemaakt. Onder de bedreiging van die wapens hebben wij een periode van vijfendertig jaar van betrek-

kelijke vrede gekend. Terwijl ieder bij het eind van de laatste wereldoorlog aanstonds sprak van een derde wereldoorlog en die in de nabije toekomst verwachtte, is dat conflict tot nog toe uitgebleven. En wij mogen er ook wel eens op wijzen, dat zich in dat tijdperk van 1945 tot heden in de wereld enorme veranderingen hebben voorgedaan.

Men behoeft slechts aan het proces van de dekolonisatie te herinneren en ieder zal toegeven, dat dat zonder de dreiging van de kernwapens veel stroever en met nog heel wat meer bloedvergieten en verwoesting zou zijn verlopen. Het machtsverwicht in de wereld heeft zich in die jaren verplaatst op een schaal, die in voorgaande tijden al lang tot grote gewapende conflicten zou hebben geleid. Het is geen aantrekkelijke vrede geweest en er zijn afschuwelijke dingen gebeurd en zij gebeuren nog, maar bij vergelijking met andere tijden kunnen wij toch (heel zachtjes) van vrede spreken.

In de tweede plaats heeft die dreiging bewerkt dat wij veel hebben moeten slikken. Van links naar rechts, door groot en klein is de wereld gehanteerd. Met lede ogen hebben wij veel brutaliteit en onrecht moeten aanzien en dat moeten dulden, omdat niemand met macht durfde in te grijpen. De blokvorming rond de twee super(kernwapen)-mogendheden brengt mee, dat wij ons met allerlei niet kunnen bemoeien en dat wij telkens naar die mogelijkheden moeten kijken en ons hart vasthouden. Wij kunnen nog maar tot op zekere hoogte 'een vuist' maken en dat betekent dat internationaal veel dingen stroever gaan dan goed en wenselijk is. Het besef van: Wie kan mij wat maken? heeft menige staat balorig gemaakt en onvatbaar voor argumenten en druk. Er hebben zich, zoals gezegd, in de afgelopen jaren grote veranderingen voorgedaan en veel in die veranderingen verdient instemming, maar er is ook veel bij geweest dat diep te betreuren was en waar de wereld niets aan kon doen.

Er zou nog veel meer te zeggen zijn, maar deze twee gevolgen van de dreiging der kernwapens zijn genoeg om ons in te prenten, dat die wapens en hun dreiging in vijftig jaar een stempel hebben gezet op de gang van zaken in de wereld en op de tegenwoordige stand van de verhoudingen, niet alleen tussen de twee supermogendheden en hun blokken, maar over de hele wereld. Het klinkt absurd en het is afschuwelijk om het te zeggen, maar als die dreiging vandaag verdween dan brak morgen de grootst mogelijke onzekerheid uit.

Wil dat zeggen, dat wij dus maar met kernwapens en hun dreiging moeten leren leven?

Met die vraag zullen wij ons in dit rapport moeten bezighouden. Ons is gevraagd om een *inventarisatie* van de in het CDA bestaande standpunten omtrent het kernwapenvraagstuk. Want ieder voelt daar dat wij zulke wapens niet behoren te hebben en er niet mee behoren te dreigen. In de kernwapendreiging steekt een voortdurende vermaning dat het zo niet kan en dat wij daar vanaf moeten zien te komen. Want de ontwikkeling van die bewapening bergt op zichzelf onmetelijke gevaren in zich.

Achtergrond van het kernwapenvraagstuk

Om het probleem van de kernbewapening zinvol te kunnen aanpakken moeten we beseffen dat daarbij veel meer dan het kernwapenvraagstuk aan de orde is. Dat het

gaat om de vrede in de wereld. Niet om een mooie en nobele vrede, maar dan toch om een vrede zoals die binnen onze staten geldt. De dreiging van de kernwapens hangt immers samen met het hierboven al genoemd wantrouwen en de onverzoenlijkheid in de internationale betrekkingen. Het kernwapenprobleem is een onderdeel van het meer algemene probleem van de vrede onder de volken. Terugdringing en uitbanning van het kernwapen vereist een toenemende vredelievendheid onder de volken, en instanties en procedures, waardoor de conflicten en geschillen kunnen worden beslecht, die anders tot gebruik van kernwapens — van wapengeweld — zouden kunnen leiden.

Ook in een stad of land waar ieder zich onveilig voelt en openlijk of clandestien een wapen aanschaf, haalt men veiligheid en orde niet terug door maar simpelweg het wapenbezit te verbieden. Men zal iets moeten doen aan de oorzaken van de onveiligheid en die moeten opheffen of terugdringen. Dan, maar alleen dan, helpt een verbod van wapenbezit, want dan is de rechtvaardiging daarvan aangepakt. Zó is in de geschiedenis veiligheid en vrede gesticht in onze landen. Zo zal het ook wel moeten in de internationale verhoudingen. Een andere weg is er niet.

Dit is geen weg terug, maar zal een weg vooruit moeten zijn. Misschien zal een volgende generatie, als zij naar onze tijd terugziet, kunnen vaststellen, dat de dreiging van de kernwapens ons heeft gedwongen om verdere stappen te zetten op de weg naar internationale organisatie en internationale orde. Dat zou gelukkig zijn! Maar die volgende generatie zal dan ook wel moeten vaststellen, dat het veel pijn en veel offers heeft gekost, dat ieder — wijzelf niet in de laatste plaats — veel heeft moeten slikken en veel over zijn kant heeft moeten laten gaan om het zover te krijgen. Dat de 'vooruitgang' in vrede en organisatie ons weliswaar niet heeft gebracht onder het juk van de een of andere 'heilstaat', maar ook veraf is gebleven van een wereldorde, waarin aan ieder de mensenrechten zijn verzekerd. Die volgende generatie zal, op zijn best, moeten vaststellen, dat de verkregen organisatie en orde maar heel voorlopig is en dat, al is dan misschien de dreiging van de kernwapens teruggedrongen, er toch nog meer dan genoeg andere dreigingen en problemen zijn overgebleven.

Kortom — en dat is de opmerking, die wij vooraf willen maken — het kernwapenvraagstuk staat niet op zichzelf. Daarom kan het ook niet op zichzelf, los van alle vraagstukken die het zo dreigend maken, worden opgelost. Haast maken met de oplossing van het kernwapenvraagstuk betekent haast maken met de oplossing van andere, nog veel moeilijker en tenminste even pijnlijke vraagstukken.

Ontwikkeling en stand van zaken

In de tweede plaats moeten we goed beseffen dat we het kernwapenvraagstuk niet adequaat kunnen aanpakken als we niet weten hoe het zich ontwikkeld heeft en wat de huidige stand van zaken is.

Gedurende de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog hadden de Verenigde Staten een monopolie ten aanzien van het bezit van kernwapens. Vanaf het moment dat de Sovjet-Unie dit monopolie doorbrak, en bovendien de techniek ontwikkelde om deze

wapens door middel van nauwkeurig richtbare intercontinentale raketten in te zetten, werd de tendens versterkt om via een bewapeningswedloop de machtsverhoudingen in het eigen voordeel te doen omslaan dan wel het eigen overwicht te behouden. De afschrikking met kernwapens, die massale vernietiging kunnen veroorzaken, zou volgens de VS de Sovjet-Unie van oorlogsvoering kunnen afhouden. De resultaten van zo'n oorlog zouden immers ook voor de Sovjet-Unie elke aanval tot een absurdeiteit maken.

De dreiging met massale vergelding had echter ook voor de VS zijn gevaarlijke zijde, aangezien niet gegarandeerd kon worden dat de dreiging nooit hoefde te worden omgezet in werkelijke actie. Vandaar dat gedachten aan massale vergelding en aan een meer specifiek militair gebruik (tegen kernwapens en andere militaire en strategische objecten) meermalen om de voorrang streden. Dit temeer omdat aan Sovjet-zijde met de militaire 'bruikbaarheid' van kernwapens in een oorlog meer en meer rekening gehouden werd. Deze strategie maakte een uitbreiding van het afschrikkingwapen nodig omdat er, na een eerste aanval op de kernwapens zelf, voldoende nucleaire middelen over moesten blijven om terug te slaan. De uitbreiding zou de tegenstanders dus moeten afbrengen van de gedachte dat het toebrengen van de eerste slag tot 'winst' zou kunnen voeren. Hoewel van Sovjet-zijde in een eerder stadium de noodzaak van een vreedzame coëxistentie werd ingezien, ontstond daar later de idee dat de VS qua militaire slagkracht konden worden ingehaald. Zo werd de spiraal van kwantitatieve, maar vooral kwalitatieve (op effectiviteit en onkwetsbaarheid gerichte) uitbreiding van het kernwapenpotentieel voortgezet. De SALT-onderhandelingen hebben tot doel gehad om deze ontwikkeling te beheersen door afspraken over, aanvankelijk hoge, bewapeningsplafonds met betrekking tot de grote strategische wapens.

Een evenwicht op Europese schaal

Aangezien de inzet van die wapens voor de beslechting van conflicten in Europa minder waarschijnlijk werd geacht, werd steeds meer nadruk gelegd op de behoefte aan kernwapens met beperktere reikwijdte, die in West-Europa zouden moeten worden gestationeerd als tegenwicht tegen de toenemende nucleaire slagkracht van de Sovjet-Unie op het Europese vlak. Vandaar de ontwikkeling van wapens die in reikwijdte liggen tussen de reeds aanwezige tactische kernwapens en de centrale strategische systemen van de VS. Zij zouden in Europa voor het afschrikkingsevenwicht moeten zorgen. Inmiddels is door de technische verfijning een zuiver militair gebruik van de middellange-afstandssystemen (daarover gaat het momenteel in West-Europa) mogelijk geworden. Dat geldt trouwens voor alle moderne kernwapens. Terwijl voorheen de voorkeur voor afschrikking door massale vergelding samenhang met de omstandigheid dat alleen minder geavanceerde technieken ter beschikking stonden, wijst de kwaliteit van de huidige wapens meer in de richting van de militaire 'bruikbaarheid'. Een ontwikkeling dus van absurd naar 'praktisch'. De inzetbaarheid van de wapens is tevens verhoogd zodat de voorbereiding voor een aanval steeds minder tijd vraagt. De zgn. waarschuwingstijd neemt af. Dit alles moet als een zeer gevaarlijke ontwikkeling worden gezien.

Hoewel de beide supermogendheden deze gevaren wel onderkennen, hebben de onderhandelingen met het oog op de wapenbeheersing en (hopelijk in het verlengde

daarvan) vermindering nog maar geringe resultaten opgeleverd. Namelijk te hoge bewapeningsplafonds en te geringe en te incidentele beperkingen respectievelijk verminderingen.

III. REACTIES OP KERNBEWAPENING

1. Atoompacifisme

Wie de ontwikkeling rond de kernwapens ziet en op zich in laat werken, zal het waarlijk niet onbegrijpelijk vinden, dat er een nieuwe vorm van pacifisme is ontstaan, het atoompacifisme. De aanhangers ervan wijzen niet het gebruik van alle wapengeweld af, maar wel het gebruik van kernwapens. En met de geschetste ontwikkeling heeft het atoompacifisme aan aanhangers gewonnen, zeker in ons land. Bij ons valt te wijzen op de actie van het Interkerkelijk Vredesberaad: 'Help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland', die is gestart in 1977 met de protestbeweging tegen de zgn. neutronenbom en de vernieuwing van de theaterkernwapens van de NAVO.

Wij beginnen de ons opgedragen inventarisatie der standpunten binnen het CDA dan ook met deze richting. Daarbij moet aanstonds worden opgemerkt, dat er bij het atoompacifisme verschillende motieven en argumentaties zijn te vinden:

- a) *Het atoompacifisme als getuigenis en geloofsstuk*
Het kernwapen heeft, zo zegt men, zo'n uitwerking dat geen christen en meer in het algemeen geen mens mag meewerken aan de inzet daarvan of aan een defensiebeleid dat op deze kernwapens is gebaseerd. Het kernwapen is in strijd met de norm van eerbied voor het menselijk leven als zodanig; het bedreigt het voortbestaan der mensheid en keert zich dus tegen de schepping Gods, die de mens is toevertrouwd.
De gevolgen van dit standpunt spelen in de visie van de aanhangers ervan geen rol. Men acht het mogelijk om met de gevolgen te leven, dan wel men onderkent dat daar in feite niet mee te leven is. Indien men de discussie over de gevolgen in de standpuntbepaling betreft, zo stellen velen, begeeft men zich op een hellend vlak. De recente brief van de Hervormde Synode schijnt dit standpunt te vertolken, waar zij stelt: 'In geen geval rechtvaardigt de bescherming van onze vrijheden dat wij onze veiligheid baseren op de mogelijke vernietiging van al wat ons en onze tegenstanders lief is en op de aanranding van de schepping'. Strikt genomen betekent dit dat Nederland de NAVO moet verlaten.
- b) *Het rationele atoompacifisme*
Dit keert zich tegen de kernwapens omdat het verwacht dat zij op den duur steeds meer een bedreiging voor de internationale veiligheid gaan vormen. Deze verwachting is gebaseerd op een aantal argumenten:
— Het kernwapen heeft tot een enorme bewapeningswedloop geleid en deze zal zich gezien de internationale tegenstellingen en de ontwikkeling van techniek en industrie voortzetten, tenzij op een zeer drastische wijze in het

veiligheidsbeleid wordt ingegrepen. Hoe langer kernwapens blijven bestaan, des te groter wordt de kans dat zij ooit eens worden gebruikt.

Dat kan het gevolg zijn van internationale crises en onbeheerst optreden van politici en publieke opinies daarbij; van een dрист gebruik van die wapens door in het nauw gedreven of machtsdolle kleinere mogendheden; van onevenwichtige ontwikkelingen in de militaire technologie, waardoor één der partijen een belangrijke voorsprong verkrijgt; van de ontwikkeling van steeds nauwkeuriger kernwapens waardoor in technische zin de mogelijkheden voor nucleaire oorlogsvoering groter worden. Ook kan men denken aan de ontwikkeling en het gebruik van kernwapens door revolutionaire groepen.

- De technische ontwikkeling van de kernwapens maakt een verdere verspreiding ervan naar andere conflictgebieden (Midden-Oosten, Zuid- en Zuid-Oost-Azië, Zuidelijk Afrika) waarschijnlijker.
- De aanwezigheid van een op kernbewapening gebaseerd afschrikkingsevenwicht zou bovendien voor de supermogendheden een belemmering zijn om waar nodig vredestichtend bezig te zijn en zou de rijke landen afhouden van hun verantwoordelijkheid voor de opheffing van het onrecht in de wereld.

c) *Het atoompacifisme als actiemodel*

Hierbij gaat men ervan uit dat de vicieuze cirkels van de veiligheidspolitiek alleen doorbroken kunnen worden als hoe langer hoe meer mensen de kernwapens resoluut afwijzen. Deze vorm wordt veel gevonden bij vredesbewegingen en anti-kernwapenbewegingen, die de mensen van onderop het bewustzijn willen bijbrengen, dat zij een concrete bijdrage tot beëindiging van de bewapeningswedloop kunnen leveren. Zij zijn teleurgesteld over de resultaten van de onderhandelingen tussen de supermogendheden. Daarom moeten de burgers zelf van hun politieke leiders verlangen dat deze van het opstellen en gebruik van kernwapens afzien en zo een mentaliteitsverandering bewerken, waarbij de kernwapens ondenkbaar worden. Zij willen ieder om zich heen voor de keuze stellen: Neemt u het nog langer of neemt u het niet meer?, en zo duidelijkheid en ondubbelzinnigheid scheppen. Onder gebruikmaking van de onder a) en b) genoemde argumenten wordt bij ieder aangedrongen om niet langer 'mee te doen' en te protesteren 'dit kan en mag niet!'

Alleen door het stellen van zo radicaal mogelijke eisen zou bereikt kunnen worden dat er *tenminste iets* gebeurt.

De invloed van dit standpunt is een politieke factor van betekenis, met name in de kleine Westeuropese landen, waar men het doen en laten van de groten alleen maar griezelig vindt.

Kanttekeningen bij het atoompacifisme

Dat de kernwapens een grote gewetensnood oproepen, valt niet te ontkennen. Deze gewetensnood bestaat echter niet alleen bij de atoompacifisten, maar evenzeer bij velen die menen dat de kernwapens niet onvoorwaardelijk afgewezen moeten worden.

Het getuigend atoompacifisme heeft waarde tegenover een wereld die zich nog te weinig bewust is van de noodzaak om de bewapeningswedloop te beteugelen en te ijveren voor de vrede. En ook de verstandelijke argumenten van de rationele atoompacifisten zijn niet ongegrond. De gevaren waarop deze argumentatie wijst zijn inderdaad reëel.

Als het beleid verstart is er extra reden voor de burgers om, gewapend met deugdelijke informatie, hun stem te laten horen. En zo'n verstarring zou inderdaad kunnen optreden.

Het atoompacifisme heeft de aantrekkelijkheid van duidelijkheid en ondubbelzinnigheid. Bestormd door allerlei tegenstrijdige, moeilijk weerlegbare, maar ook niet sluitende argumenten, stellen velen zich op het standpunt: 'Wat er van dat alles ook zij, zo kan het niet langer; ik weet het ook niet precies, ik kan het ook niet allemaal overzien en beoordelen, maar ik houd mij vast aan de evidentie, dat dit ontoelaatbaar is!' Doch wat dan?

Hier rijzen vragen, waarop het atoompacifisme ook geen antwoord heeft. Moeten wij door de uitbanning van de kernwapens en hun onvoorstelbaar geweld dan de oorlog weer wèl denkbaar maken? Wil men terug naar de conventionele wapens en hun geweld? Wil men het risico lopen dat de uitgebannen kernwapens worden vervangen door chemische en biologische wapens? Dat is stellig niet de bedoeling. Wij willen niet door uitsluiting van het ondenkbare gebruik van kernwapens de oorlog weer wèl denkbaar en mogelijk maken! De internationale verhoudingen zouden daardoor veel minder bestuurbaar worden dan ze thans al zijn.

Wij moeten goed zien dat uitbanning-van-de-kernwapens-alléén een volstrekte illusie, een gevaarlijk zelfbedrog is. Die uitbanning kan slechts slagen in het raam van een uitbanning van het oorlogsgeweld als zodanig. Wie de conventionele oorlog aanvaardt of op de koop toe neemt, neemt het risico dat het daarbij niet zal blijven, maar dat degene die vreest te verliezen, in wanhoop zijn toevlucht toch weer tot de kernwapens en hun dreiging neemt. Dat betekent, dat atoompacifisme uitloopt op algeheel pacifisme en dat eenzijdig atoompacifisme ('no-first-use-verklaringen' daarbij inbegrepen) heel dicht staat bij eenzijdige ontwapening.

Doch als dat zo is dan rijst het probleem dat de uitweg uit de gewetensnood, die het atoompacifisme ons wijst, geen uitweg is, maar van de ene gewetensnood in de andere brengt.

Bij een atoompacifisme, dat zich tegen één zijde van het afschrikkingsevenwicht richt, bijv. de westelijke, ontstaat het gevaar dat de tegenpartij zich vrij voelt om kernwapens te gebruiken, dan wel er chantage mee te plegen. Hij behoeft dan immers niet — althans niet onmiddellijk — voor een gelijkwaardige reactie te vrezén. Dan zet men de deuren dus wijd open voor onderdrukking en tyrannie, niet alleen voor zichzelf maar ook voor anderen.

Dan zal de uit gewetensnood genomen beslissing nog heel wat gewetenswroeging met zich mee brengen als de consequenties van die beslissing aan het licht komen ¹⁾.

¹⁾ Hier ligt ook het antwoord aan hen, die zich verbazen, dat men zich voor de afwijzing van bijv. abortus en euthanasie op gewetensnood beroept, maar kernwapens om veiligheidspolitieke redenen aanvaardt. Die eerste kan ik voor mijzelf en de mijnen afwijzen, wat anderen ook doen, en zeggen: 'wat de wet ook zegt, ik doe er niet aan mee!' Dat is dan een getuigenis voor anderen, waarvan men de gevolgen zelf op zich neemt. Maar de zaak van de kernwapens is naar haar aard een gezamenlijke aangelegenheid, niet een van u of mij, zelfs niet van Nederland

Hoe vreedzaam zulke eenzijdigheid ook is bedoeld, zij brengt de vrede in gevaar. Om die schijnbaar tegenstrijdige opmerking te begrijpen moet men even terugdenken aan wat in het begin werd gezegd over de dubbelzinnigheid van het woord 'vrede'.

Werkelijke vrede veronderstelt wederkerigheid en elkaar verdragen. Doch eenzijdig pacifisme lokt — ongewild — het gevaar uit van een vrede met de laars op de nek en dan niet alleen, en niet in de eerste plaats, op onze nek; veel meer dan nu reeds het geval is.

Een vrede waarbij wij machteloos protesterend (als wij dat nog durven) moeten toezien hoe de ene na de andere van onze burens wordt onderdrukt. Zulk pacifisme loopt groot gevaar terecht te komen waar het niet wilde, nl. in een toestand die zo ongeveer het tegendeel is van de vrede, die het beoogde en die het leek te beloven.

En hiermee is dan het dilemma geschetst. Het atoompacifisme, dat zich tot doel stelt de vrede tot gelding te brengen in een wereld vol wapens en geweld, biedt geen belofte dat datgene uitblijft waartegen het zich keert: onderdrukking, vervolging, volkenmoord, en dat door het dreigen met kernwapens en het gebruik van kernwapens.

2. Andere standpunten

We willen nu ingaan op het standpunt van hen die om politieke en militaire redenen een andere weg kiezen. Ook onder hen is enige onderlinge verscheidenheid. Zij delen echter de opvatting dat een onvoorwaardelijk streven naar radicale afschaffing van de kernbewapening betekent, dat men zichzelf uitschakelt als mede-onderhandelaar bij pogingen om de toestand te beheersen en, zo mogelijk, het bezit van kernwapens terug te dringen. Tevens hebben zij in mindere of meerdere mate oog voor de destabiliserende werking van zo'n politiek.

Aangezien de argumenten die voor deze standpunten worden gebruikt, dieper ingaan op de internationale problematiek, is hier meer uitvoerigheid vereist.

a) *De geleidelijke eenzijdige afschaffing*

Velen die het atoompacifisme als zodanig afwijzen, zijn desalniettemin van mening dat de politiek van behoud van kernwapens en tevens onderhandelen over de terugdringing daarvan tot nog toe alleen maar een nieuwe kernwapenwedloop heeft opgeleverd. Zo wordt het gezegd in de pastorale boodschap van de Hervormde Synode en door Pax Christi, die dan ook menen dat een andere weg zou moeten worden ingeslagen.

Dat is dan de weg van de eenzijdige stappen, die zou moeten bestaan in het stopzetten van de modernisering van het kernwapenarsenaal, het beperken van de kernwapen-taken (lees: van de verschillende categorieën van nucleaire wapens) in

of van de NAVO, maar van de hele wereld. De houding die ik daarbij aanneem, slaat niet alleen, zelfs niet in de eerste plaats, op mijzelf terug, maar op anderen, die ik hulpeloos uitlever. De beslissing daarover is volstrekt ondeelbaar en onsplitsbaar. Uiteraard is ook de beslissing, in hoeverre abortus en euthanasie in ons land zullen worden toegelaten, onsplitsbaar. Maar gaat die beslissing mij te ver, dan kan ik voor mijzelf toch anders beslissen. Dat geeft de zaak een ander karakter.

de hoop dat het oosten daarop zal antwoorden door ook zijn arsenaal niet verder te ontwikkelen en uit te breiden. Soms wordt opgeworpen, dat Nederland zelfs de stap zou kunnen zetten om eenzijdig alle kernwapentaken af te wijzen om zo individueel de kernwapens 'de deur uit te doen', in de verwachting dat als antwoord daarop ook één van de Warschaupactstaten zou worden gedenucleariseerd.

Van belang kan zijn ten aanzien van welke wapens de eerste stappen worden gezet. Zo wordt wel in tegenstelling tot bovengenoemde variant het standpunt ingenomen dat de strategische afschrikkingsmacht het eerst moet worden aangepakt (no first use) omdat de kleine wapens die een beperkte uitwerking in ruimte en tijd hebben minder verwoestend zouden zijn en dus 'humaner'.

Zou ons land voor een dergelijke politiek geen gehoor of begrip vinden bij de NAVO-partners, dan zou de consequentie moeten worden aanvaard, dat wij ons uit die organisatie losmaken en ons dan, desnoods alleen, van de heilloze weg ener toenemende kernbewapening afwenden.

De aanhangers van dit standpunt onderstrepen de gevaren van het kernwapen op een soortgelijke wijze als zij die onder 1.b) zijn besproken.

Kanttekening bij a)

Bovenstaand standpunt bevindt zich op de rand van het atoompacifisme. Dat kan er ook gemakkelijk het vervolg op zijn. Zelfs kan het als aanloop tot het atoompacifisme bedoeld zijn. Dat neemt niet weg dat het element van de eenzijdigheid een rol kan spelen bij onderhandelingen over wapenbeheersing en -vermindering. Het bestaan van een taboe tegen eenzijdige stappen kan zelfs een hinderpaal zijn tegen de gewenste voortgang in de wapenbeheersing.

Opgemerkt dient echter te worden dat de aanbevolen politiek van eenzijdige stappen niet nieuw is. In de achter ons liggende jaren heeft de NAVO reeds pogingen van deze aard gedaan, maar helaas met onvoldoende en veelal zonder succes.

Vanaf het einde der jaren '60 is door de NAVO een politiek van temporisering gevolgd, hoewel men wist dat het oosten bezig was de 'achterstand' in te halen om zo mogelijk zelfs een overwicht te verkrijgen ten aanzien van bepaalde kernwapens. Dit feit is kennelijk niet algemeen bekend, of wordt door vele aanhangers van dit standpunt als onvoldoende beschouwd. Voorzover dit standpunt geen aanloop tot atoompacifisme bedoelt te zijn, zal één van de hierna te behandelen standpunten in het verlengde ervan liggen, indien het middel van de eenzijdige stappen niet tot het gewenste doel leidt. Pax Christi erkent bijvoorbeeld de mogelijkheid dat het proces van eenzijdige stappen moet worden gestopt bij gebrek aan positieve reacties van de tegenpartij. Het stelt: 'Als men een nieuwe weg inslaat om van het afschrikkings-systeem af te komen, mag de kans op kernoorlog niet toenemen'. Het zal echter moeilijk zijn om van dit standpunt over te stappen naar een toch-maar-behouden-van-de-kernwapens. Wie in dit standpunt teleurgesteld wordt, zal dat niet gauw erkennen. Men blijft immers met een enorme kater zitten, omdat de verhoudingen en de mensen weerbarstiger blijken dan verwacht.

b) *Het juist voldoende niveau*

Onder dit hoofde geven wij een standpunt weer dat als een zeer terughoudende

aanvaarding kan worden getypeerd. Kernbepapening is een zeer afschuwelijk middel dat, zo zegt men, nochtans nodig is voor de handhaving van stabiliteit tussen de grote machtsblokken. Men dient er echter zo weinig mogelijk gebruik van te maken. Het is bijvoorbeeld niet nodig om op alle wapeningsniveaus naar gelijke krachtsverhoudingen te streven.

Het westen kan zichzelf veroorloven iets zwakker te zijn dan het Sovjet-blok omdat een aanvaller toch pas vanuit een positie van duidelijk overwicht enig 'voordeel' kan behalen. Bovendien wordt door deze defensieve houding, die dus in de defensiepolitiek zichtbaar wordt, aan de potentiële tegenstander duidelijk gemaakt dat hij niet uit een eventuele vrees voor agressie onzerzijds met zijn wapening hoeft voort te gaan. Dit standpunt houdt niet in dat men geheel met uitbreiding en modernisering stopt. Immers, groei in kracht, trefzekerheid en beveiligingsmogelijkheden aan de zijde van de tegenstander, eist dat aan de eigen kant verbetering van de militaire middelen wordt aangebracht, teneinde het groeiende overwicht aan de andere zijde te neutraliseren. Vanuit dit standpunt van het berekende risico ('kalkulante Unterlegenheit') wordt in de regel de inspanning gericht op pogingen om de afhankelijkheid van kernwapens terug te dringen.

Zo bijv. de vervanging van nucleaire door conventionele middelen, teneinde de atoomdrempel zo hoog mogelijk op te schroeven. Ingezien wordt echter dat zo'n vervanging niet op elk niveau mogelijk is, enerzijds om technische en financiële redenen, anderzijds omdat daarvoor een vergaande militarisering van de samenleving en het produktiepotentieel nodig zou zijn; in weinig mindere mate dan nu aan oostelijke zijde het geval is. Het ligt voor de hand dat door dit standpunt de betekenis van onderhandelingen, ook als resultaten eerst op langere termijn zichtbaar worden, krachtig wordt ondersteunt. Daardoor zouden in elk geval deeloplossingen kunnen worden bereikt. Men legt de nadruk op de noodzaak van ontspanning (*détente*), het open houden van de communicatielijnen en het nemen van 'vertrouwenwekkende maatregelen'.

Het gevaar van het afschrikingsmechanisme ligt, zo stelt men, in de voortdurende dreiging en de daaruit volgende polarisatie en wapeningswedloop. Het komt er dus op aan om de spanningen af te zwakken, met elkaar in gesprek te blijven en dreigende conflicten door onderhandelingen op te lossen. Pas als dat lukt mag men hopen dat de kernwapens hun belang gaan verliezen en dat de afschaffing of terugdringing mogelijk wordt. Bij gelijkheid van uitgangspunt zijn er in dit standpunt echter ettelijke variaties.

- Meestal wordt voor een beoordeling van de krachtsverhoudingen (en dus van de aard van het 'juist voldoende niveau') alleen naar de Europese verhoudingen gekeken. Gebeurtenissen elders in de wereld (zoals in Afghanistan) zouden de houding van de NAVO niet mogen beïnvloeden. Weliswaar is de ontspanning in de rest van de wereld niet altijd geslaagd, maar het is toch gelukt om de daar uitgebroken conflicten van plaatselijk karakter te houden en kernwapengeweld te voorkomen. Het is op zichzelf zeer belangrijk dat plaatselijke conflicten geen rol van betekenis spelen in de verhoudingen elders in de wereld.
- Anderen echter leggen meer nadruk op de samenhang van de gehele wereld. Een conflict in Korea of Vietnam laat ook Europa niet onberoerd, om van conflicten in het Midden-Oosten of Afrika maar niet te spreken. De uitkomst van zulke conflicten kan het evenwicht van krachten (en daarbij wordt niet

alleen aan de militaire kracht gedacht) zwaar aantasten. Bovendien hebben de supermogendheden en hun NAVO- of Warschaupact-bondgenoten het steeds minder in de hand of zulke conflicten kernwapengeweld meebrengen of niet. Trouwens, tolerantie van plaatselijke conflicten is voor Europa zeer gevaarlijk. Vanuit het oosten gepleegde interventie met conventionele wapens in Europa, zou dan door de rest van de wereld en ook door onze Amerikaanse bondgenoten wel eens als een plaatselijk conflict kunnen worden beschouwd. Over de uitkomst van zulk een 'plaatselijk' conflict zullen wij geen illusies hoeven te koesteren.

Ontspanning kan, volgens deze variant, alleen de dreiging wegnemen als zij in beginsel over de gehele wereld wordt nagestreefd.

In het kader van deze visie zijn er bovendien verschillen over de sterkte van de wapening die nog als 'juist voldoende' kan worden beschouwd. Zulks op grond van het verschil in berekening van het 'berekende risico'. Uiteraard hebben die verschillen ook te maken met de visie die men heeft op de bedoelingen van de tegenstander. Vanuit dit standpunt zal uiteraard niet gemakkelijk worden gespeeld met de gedachte aan het verlaten van de NAVO. Integendeel, elke actie die de stabiliteit in de Oost-West-verhoudingen vermindert, is een bedreiging voor de mogelijkheid om dit standpunt in de praktijk te brengen.

Kanttekening bij b)

Diverse overwegingen die bij eerder behandelde standpunten vermeld werden spelen een belangrijke rol bij deze positiekeuze. Zo bijvoorbeeld het tegengaan van de verspreiding van kernwapentechnologie, de noodzaak om ook langs andere wegen (bijv. door versterking van de positie van de derde-wereldlanden) de internationale veiligheid te versterken, de terugdringing van de kernbepapening en de ruimte voor eenzijdige stappen.

Men tracht te laveren tussen de Scylla van de atoomchantage en de militaire interventie door de Sovjet-Unie en de Charybdis van een onbegrensde wapeningswedloop die in zichzelf een gevaar voor de mensheid kan zijn.

Dit standpunt heeft zich naar twee zijden te ververen:

- tegen de diverse soorten atoompacifismen, omdat dit standpunt de rol van het kernwapen aanvaardt en het gevaar in zich bergt meegesleept te worden in de wapeningswedloop. De atoompacifisten zullen erop wijzen dat de onderhandelingen tussen oost en west tot nu toe erg weinig tastbare resultaten hebben opgeleverd, en dat het vertrouwen daarop derhalve opgegeven moet worden;
- anderzijds tegen standpunten, als hierna beschreven, die ertoe opwekken om 'elke illusie omtrent de bedoelingen van het Sovjet-blok' op te geven. De risico's van 'het juist voldoende wapeningsniveau' worden door hen te groot geacht. Dit standpunt zou door het Sovjet-blok, evenals alle eerder genoemde standpunten, als een teken van zwakte worden geduid, hetgeen voor de oostelijke zijde een aansporing zou zijn om verder te gaan in het nastreven van militaire superioriteit om de overige wereld daarmee te chanteren.

c) *Het standpunt van de 'gelijke munt'*

Door velen van hen die zich dagelijks met de bestudering van de Oost-West-verhoudingen bezighouden, wordt erop gewezen dat ontspanning voor het westen iets anders betekent dan voor het oosten. De praktijk gevolgd op de Verklaring van Helsinki zou het bewijzen. Daarom zou ook ontspanning voorlopig een gewapende vrede moeten blijven, totdat de ander (het oosten) ervan doordrongen raakt, dat het die ontspanning niet kan gebruiken om zichzelf in de positie van de machtigste te manoeuvreren. Daarom, zo wordt gezegd, moet de waakzaamheid niet verslappen, moet elke poging van het oosten om het eigen kernwapenarsenaal te versterken met gelijke munt worden betaald en moeten de bekende oostelijke scenario's, hoe een plaatselijk conflict zou kunnen worden gewonnen, beantwoord worden door niet minder indrukwekkende scenario's van westelijke zijde. Ontspanning kan alleen gedijen als de ander gedurende zo lange tijd een zo onverzettelijke en gelijkwaardige afschrikking wordt voorgehouden, dat hij tenslotte voor ontspanning in werkelijke zin toegankelijk wordt. Dit brengt mee, dat voor een incidentele opvoering van de wapening niet wordt teruggeschrokken en dat men de risico's aanvaardt, die nodig zijn om de ander het riskante van zijn streven duidelijk voor ogen te houden.

d) *Westelijke superioriteit*

We kunnen aansluitend een andere versie van wat wel als de 'harde lijn' wordt aangemerkt, bespreken. Met name vanuit de Amerikaanse politiek komt van tijd tot tijd de gedachte overwaaien van een westelijk militair overwicht. De militaire expansie-neiging van de Sovjet-Unie verdient, aldus dit standpunt, geconfronteerd te worden met een zodanige militaire afschrikkingsmacht, dat het voor de machthebbers in het Kremlin ondubbelzinnig duidelijk is, dat op deze wijze nergens ter wereld enig voordeel is te behalen. Het doel is dus niet alleen om conflicten tussen de grote blokken door afschrikking te voorkomen, maar ook om plaatselijke acties elders te ontmoedigen. Vanuit dit standpunt valt de nadruk op een zodanige modernisering dat de kernwapens een grotere militaire bruikbaarheid verkrijgen. Trefzekerheid van de overbrengingsmiddelen, de mogelijkheid van een puur op militaire objecten gericht gebruik, passen in dit standpunt. Soms wordt deze modernisering ook als humanisering van de kernwapening beschouwd. Zodoende ontmoeten op dit vlak voorstanders van het militair overwicht diegenen die de afschrikking door middel van strategische wapens willen vervangen door het benadrukken van kleine wapens, met een in tijd en ruimte beperkte uitwerking.

Kanttekening bij de 'harde lijn' (c en d)

Het beeld van de Sovjet-politiek dat vervat is onder de in c) en d) genoemde standpunten kan niet zomaar worden weerlegd. Bovendien is bepaald niet uitgesloten, dat, indien men de Sovjet-Unie vanuit een positie van kracht tegemoet treedt, daarmee een duidelijk signaal kan worden gegeven, dat de bewapeningswedloop van elk perspectief op een te behalen voordeel is ontbloot.

Tegen de 'harde lijn'-visie kan echter worden ingebracht dat dit standpunt erop neerkomt dat wij vanuit het gezichtspunt van het Sovjet-blok, of zelfs in werkelijkheid, toch voor het westen het militaire en technische overwicht willen behouden. Door de (eventueel veronderstelde) superioriteit van het westen, zal het oosten zich

bedreigd voelen en dus te minder geneigd zijn om op de ontspanning te vertrouwen. Daarom moet het westen niet slag op slag elke evolutie van de kernwapening van het oosten volgen en zich door technische superioriteit steeds weer als de sterkere willen handhaven. Een zeker wederzijds vertrouwen zal toch nodig zijn. Per saldo is, wat wij het oosten ook kunnen verwijten (en dat is niet weinig), ook het westen bepaald niet brandschoon. Wij zullen, als wij werkelijk ontspanning willen, de verschillen in ideologie e.d. moeten aanvaarden en er ons bij moeten neerleggen, dat het niet overal in de wereld kan gaan zoals wij menen dat het behoort (en zoals het ons het beste uitkomt). Inderdaad moet het westen op zijn hoede blijven en zich niet voor de gek laten houden, maar het moet wel een houding aannemen die ook de ander toelaat zichzelf te zijn en te blijven. Vertrouwen in de waarde en waarheid van de eigen beginselen moet zich ook uitdrukken in de bereidheid om de doorwerking van die beginselen, hoe langzaam ook, tijd te geven. Een streven naar ontspanning volgens de visies van de harde lijn staat zichzelf in de weg.

3. **Houding ten opzichte van de NAVO***Bij atoompacifisten*

In alle beschreven standpunten speelt het NAVO-bondgenootschap enigerlei rol. Bij atoompacifisten is er nog de minste gehechtheid aan dit bondgenootschap, hoewel ook onder hen wel van waardering sprake kan zijn. Toch achten zij zich gedwongen om onder de huidige omstandigheden de NAVO af te wijzen dan wel om zich zover mogelijk naar de rand van het bondgenootschap te begeven. Dat laatste kan ook het geval zijn in het kader van het onder 2.a) beschreven standpunt. Het oordeel over de NAVO is bij deze standpunten niet los te denken van het kernwapenvraagstuk. De wijze waarop dat vraagstuk benaderd wordt heeft vrijwel automatische gevolgen voor de vraag 'voor of tegen de NAVO'.

Bij de andere standpunten

In de andere standpunten (onder punt 2, de bij b, c, en d genoemde) bestaat (bij verschillen in de voorwaarden die aan hun bondgenootschappelijke trouw verbonden zijn) een vrij genuanceerde en uitvoerige argumentatie ten aanzien van de betekenis van de NAVO.

Deze luidt als volgt:

Het vraagstuk van de veiligheid is niet in de eerste plaats een Nederlands, maar een Europees, een Oost-West, of zelfs een wereldprobleem (de nadruk die elk van de laatste drie gebiedsaanduidingen krijgt varieert over de standpunten).

Wil men werkelijk de dreiging verminderen en de wapens beheersen, dan kan dat alleen in een overleg dat de hele wereld, in de eerste plaats Oost en West, omspant. Men kan wel zeggen dat de blokken er niet moesten zijn. Zo zijn er ook mensen, die beweren dat er geen partijen moesten zijn. Maar waren zij er niet, dan werd de verwarring nog groter en dan werd het pas goed onmogelijk om tot voor ieder bindende afspraken en besluiten te komen.

Daarom is het zedelijk af te raden en politiek verwerpelijk om als land, als partij of als kerk(en) een houding van individuele afzijdigheid of onthouding aan te nemen of aan te bevelen. Het geeft ons hart misschien rust dat wij een duidelijk

woord gesproken en een ondubbelzinnige daad gesteld hebben, maar de veront-rustende dreiging wordt er niet minder om, integendeel! Uit de NAVO treden omdat wij met het beleid van dat verbond niet instemmen heft de NAVO niet op.

In de NAVO blijven en daar met eenzijdige stappen een soort horzelfunctie trachten te vervullen betekent, zo wordt ook wel gesteld, dat er in dat verbond veel sterker van een directorium van de groteren sprake zal zijn. 'De kernwapens de deur uit doen' — buiten of binnen de NAVO — komt erop neer dat men in feite op de bescherming van dat verbond om ons heen gaat leunen en zo voor de consequentie van zijn optreden gespaard wil blijven.

Politiek is dat verkeerd om twee redenen. In de eerste plaats geeft men dan de stoel op aan de tafels waar wordt overlegd over het te voeren beleid. In de tweede plaats maakt men zich los uit een samenhang die niet alleen voor de veiligheid, maar ook voor de welvaart en voor nog veel meer beslissend is. Wij zijn maar een klein land dat links en rechts van het buitenland afhankelijk is en zich daar niet van kan losmaken.

Zojuist is gezegd, dat men in een partij moet samenwerken om in de nationale politiek mee te kunnen sturen. In het nationale is men vrij om zijn partij te kiezen en desnoods een eigen partij op te richten. In het internationale is men zo vrij nog niet. Men behoort bij de partij van zijn burens en van de machtigen in eigen omgeving.

Niet alleen om pragmatische redenen is bovengenoemde afzijdigheid af te raden. Maar ook zedelijk, omdat men zo in de positie geraakt van hem, die schone handen houdt omdat het vuile werk door anderen gedaan wordt. Het is niet goed om inschikkelijk te zijn op kosten van anderen. Beter is het om wel 'van de partij' te zijn. Dat is, wij weten het bij ervaring, niet altijd prettig, want men komt in een partij of in een vereniging (zelfs in een kerk, vooral in een kerk) met vreemde en soms rare kostgangers in aanraking. Maar wij weten ook bij ervaring dat het samenwerken met die vreemden nodig is om tot vrede te komen met nóg vreemder en (voor ons) gevaarlijker elementen.

Ondanks verschillen...

In de NAVO ervaart men, dat de VS de zaken van over de oceaan dikwijls heel anders zien dan de West-Europeanen. Men ervaart daar ook dat landen als West-Duitsland, Frankrijk of Groot-Brittannië vanuit hun geografische ligging en vanuit hun historie de zaken nog weer anders zien dan Nederland. De één ziet gevaren waar de ander ze nauwelijks telt en omgekeerd.

Men weet uit de economische, culturele en sociale samenwerking met die landen, dat het lang niet makkelijk is om hen altijd te begrijpen, laat staan om het met hen eens te worden. En zo gaat het ook in de NAVO. Als ieder erop zou staan dat het zo gaat als hij het het beste acht, dan kan men met de samenwerking wel ophouden, want dan heeft die geen zin. Die samenwerking is slechts mogelijk als wij op grond van de gelijkgerichtheid of de verwevenheid van onze belangen en onze inzichten of overtuigingen, bij elkaar willen blijven om te trachten de problemen, die de kracht van ieder onzer te boven gaan, tezamen de baas te worden en te blijven. Maar ook dan zullen wij van elkaar nog heel wat moeten slikken en aanvaarden: *wij van hen en zij van ons*. Dat is niet leuk en prettig, maar een andere weg om te bestaan is er niet. Spreken van beslissingen die Nederland in onafhankelijkheid en

op eigen verantwoordelijkheid moet nemen is boerenbedrog, want Nederland kan op zijn eentje bedroevend weinig.

IV. HET ONDERLINGE DEBAT

De geschetste standpunten bevatten alle elementen van waarheid en zij hebben alle hun tekorten en bezwaren.

a) Alle standpunten brengen grote *risico's* mee. De atoompacifisten wijzen op de risico's van een bewapeningswedloop en speciaal van de technologie, en klagen terecht dat daardoor geld wordt opgeslorpt dat voor de ontspanning in de wereld zoveel beter zou kunnen worden gebruikt. Maar de risico's die het atoompacifisme zelf oproept zijn niet geringer. Stel — om concreet te zijn — dat voor het Nederlandse legerkorps elk gebruik van en elke samenwerking met kernwapens zou worden afgewezen, wat zou dan de aanvalsrichting van een eventueel 'plaatselijk conflict' wezen? Sterker, zou daarmee zulk een conflict niet worden uitgelokt?

Over en weer geeft men wel toe dat het eigen standpunt risico's meebrengt en iets van een sprong in het duister heeft. Maar ieder acht de risico's van de andere standpunten groter dan die van het zijne of meent dat de eigen risico's 'waard' zijn om te worden aanvaard. Zo overtuigt men alleen zichzelf.

b) Het is ook gebruik dat men elkaar in de polemiek de *angst* verwijt. De kernbewapening zou een vrucht van de angst zijn en de kernwapenwedloop zou met een ongezonde angst-psychose worden aangewakkerd. Omgekeerd zou de propaganda voor een desnoods eenzijdige kernontwapening en tegen de opstelling van kernwapens in Nederland speculeren op de angst van het publiek en de illusie opwekken, dat wij de dreiging van die wapens kunnen verminderen door ze buiten onze deur te houden.

Voor de ene angst hoeft men zich net zo min te schamen als voor de andere. Maar angst is in het ene en in het andere geval een slechte raadgever: de angstige let alleen op zichzelf en ziet of hoort de anderen niet meer. Voor een land dat, als het onze, in het centrum van Europa ligt, is er reden voor vrees. Zóu er ooit een kernwapenconflict uitbarsten, dan treft het zeker Europa en daar liggen wij midden in! Daarom hebben wij er, met of zonder opstelling van kernwapens, bij uitstek belang bij dat het vraagstuk beheerst en, zo mogelijk, opgelost wordt.

c) En dan is er wat wij ons aangewend hebben de '*gewetensnood*' te noemen. Wie vraagt: 'Hoe kan men met een goed geweten aan de opstelling van kernwapens meewerken?' stuit op de wedervraag: 'Hoe kunt u met goed geweten de onderdrukking van anderen aanvaarden en hen in de steek laten met uw eenzijdige kernontwapening en 'no-first-use'-verklaringen?' Wie zegt dat de kernwapenwedloop zinloos en, erger, demonisch is, krijgt ten antwoord dat er dus gezamenlijk moet worden gewerkt om die wedloop te beheersen en af te remmen in de hoop dat zij haar dreigend karakter zal verliezen en zal verdwijnen.

Gewetensnood is er zo goed bij degenen die vol willen houden en door willen ploec-

teren als bij degenen die overal verkondigen dat wij onmiddellijk op moeten houden. Het zich verre houden van het kwaad is niet genoeg. Het dan maar te aanvaarden evenmin. *Een gerust geweten kan niemand hebben.*

Zo staan wij dan voor de algemene discussie, kerkelijk en politiek, wat er gedaan moet worden, een discussie waarin de risico's, de angst en de gewetens ieder hun rol spelen en om beurten de boventoon voeren. Die discussie moet uitlopen op politieke beslissingen die in politieke verantwoordelijkheid genomen worden. De vraag: 'Wat moeten we doen?' ligt op het bord van de overheden, de partijen en de kiezers. Die vraag moet beantwoord worden, niet zozeer door ieder voor zich, maar gezamenlijk, in nauw contact met de hele wereld en met kennis van de voortdurend veranderende omstandigheden.

Versimpeling

Er is een neiging om de partijen en de kiezer het antwoord te vergemakkelijken doordat men de zaken vereenvoudigt.

In het voorgaande is soms aangeduid dat de atoompacifisten, de vredesbewegingen en zelfs de kerkelijke boodschappen het vraagstuk vereenvoudigen doordat zij onvoldoende op bepaalde kanten en consequenties letten en op andere kanten een bijzondere nadruk leggen.

Maar daar moet dan wel bij worden gezegd dat ook de anderen de zaken soms te eenvoudig voorstellen. Wie het voorgaande en vooral de bijlage met aandacht heeft gelezen, zal bijv. hebben ontdekt dat een vermindering van atoombewapening, dat wil zeggen van de soorten kernwapens, een op zichzelf aantrekkelijk doel, er noodzakelijk toe leidt dat dan de overblijvende kernwapens vernieuwd en gemoderniseerd zullen moeten worden. Dat wordt niet verzwegen, maar men vestigt er toch weinig de aandacht op. Evenzo met de plaatsing van middellange-afstandsraketten. Die is, zo is afgesproken, afhankelijk van de uitkomst der Oost-West-besprekingen. Vaak wordt de indruk gewekt, alsof die besprekingen er best toe kunnen leiden dat de hele plaatsing achterwege blijft. Doch die zgn. 'nul-optie' is, dat geeft iedere terzake kundige toe, een schone illusie: dat het oosten de SS-20-wapens zou wegnemen en vernietigen is beslist niet te verwachten. Het zou al een hele stap vooruit zijn, indien een plafond kan worden vastgesteld voor de aantallen van in Oost en West op te stellen wapens.

Zo probeert men over en weer de zaken te vereenvoudigen.

V. IN WELKE RICHTING MOETEN WE HET ZOEKEN?

Het is niet onze taak om de keuze voor de partij te maken. Dat neemt niet weg dat wij een aantal opmerkingen ter ondersteuning van de discussie willen meegeven. Dat de kernwapens volstrekt verkeerd zijn en het gebruik of zelfs maar de dreiging ermee volstrekt te veroordelen is, dat standpunt wordt vrijwel door ieder onderschreven en terecht!

Maar het helpt ons niet verder. De politiek (overheid, partijen, kiezers) moet telkens weer zeggen: 'Geheel akkoord!' Maar de vraag waar wij voor staan is niét of die

wapens soms wel geoorloofd zijn, (dat zijn zij evenmin als welk ander geweldmiddel ook). Ons probleem is hoe wij, hoe de wereld, zonder al te veel kleerscheuren van die wapens en van hun dreiging afkomt. Zij zijn er nu eenmaal, hoe bevorderen wij dat er geen gebruik van wordt gemaakt?

Met name omdat het atoompacifisme voorbij ziet aan de nog onmisbare oorlogsvoorkomende werking van het afschrikkingsevenwicht, kan het volgens de commissie geen uitgangspunt zijn voor de politiek. Bij afwezigheid van dit evenwicht zou een chaos in de internationale verhoudingen ontstaan, waarbij — gezien de aanwezige kennis en middelen — de kernbewapening weer snel zou terugkeren, met hogere kansen op gebruik dan er nu zijn; ofwel, andere wapens van massavernietiging zouden de plaats van de kernwapens innemen. Het atoompacifisme kan dus zelf geen garantie geven tegen het uitbreken van nucleair geweld, of tegen nucleaire chantage. Het wil zich alleen onthouden van medewerking daaraan en trachten het te weerstaan met andere middelen.

Maar met de atoompacifisten delen we de overtuiging dat de risico's van de kernbewapening terdege moeten worden onderkend. Het afschrikkingsevenwicht vormt weliswaar een buitengewoon hoge barrière tegen een oorlog tussen de grote mogendheden, maar de waarborg die het tegen het uitblijven van een wereldoorlog kan geven is niet absoluut. Voorts biedt het in het bijzonder het gevaar van de verspreiding van kernwapens.

Deze risico's worden onvoldoende onderkend, anders zou er in de Nederlandse discussie een veel hogere prioriteit gegeven worden aan het streven naar internationale samenwerking.

Mogelijkheden en gevaren

De verwachtingen ten aanzien van wapenbeheersing zijn echter te hoog gespannen geweest, in het bijzonder bij de publieke opinie. In een wereld van soevereine staten en van internationale tegenstellingen en snelle technologische ontwikkelingen blijft een voor iedere staat geldende begrenzing van de bewapening, als uitgangspunt voor ontwapening, in de praktijk niet te realiseren. Wapenbeheersing kan onder de huidige omstandigheden slechts van relatieve betekenis zijn en tot deelmaatregelen leiden, zoals:

- maatregelen ter voorkoming van oorlog (het vermijden van incidenten, het openhouden van communicatielijnen)
- het tot op zekere hoogte vastleggen van hoeveelheden en kwaliteiten van wapens
- het beperken van strategische opties
- het beperken van de kansen op destabiliserende ontwikkelingen in de bewapeningsswedloop
- het beperken van onderzoek en ontwikkeling
- het verstrekken van informatie, of het toestaan van informatiewinning, om de militaire verhoudingen meer 'doorzichtig' te maken
- internationale inspectie op riskante technologie
- het verminderen of afschaffen van bepaalde soorten wapens (bijv. de biologische).

Een algemene ontwapening zal eerst plaats kunnen vinden wanneer door de organisatie van een rechtvaardiger en effectiever wereldorde de nationale krijgsmachten hun functie voor de defensie verliezen.

Tot die tijd komt wapenbeheersing in het optimale geval neer op een 'coöperatieve sturing' van de bewapeningswedloop, die wel een remmend effect kan hebben, maar die voorlopig zeker geen einde kan maken aan elke uitbreiding of kwalitatieve ontwikkeling van de bewapening.

Wapenbeheersing vereist, dat alle partijen elkaar duidelijk maken dat zij niet uit zijn op het behalen van enig beslissend voordeel bij inzet van kernwapens, geen offensieve militaire doctrines of strategieën aanhangen en dat zij dat in hun beleid zichtbaar maken.

De afwijzing van het atoompacifisme laat onverlet dat een verspreiding van kernwapens zoveel mogelijk moet worden tegengegaan. Dat zal alleen mogelijk zijn bij een bereidheid van de huidige kernwapenlanden om zich beperkingen op te leggen in hun eigen kernbewapening, en bij een krachtig streven naar rechtvaardiger internationale verhoudingen.

Tegelijk dient bedacht te worden, dat het handhaven van een evenwichtige militaire verhouding tussen Oost en West van belang is voor de stabiliteit in de internationale verhoudingen in het algemeen en voor het streven van de landen van de derde wereld om zich zelfstandiger te maken ten opzichte van Oost en West. Willen de landen van West-Europa in staat blijven een voldoende sterke stem te laten horen in de internationale verhoudingen, met name tegenover de VS en de Sovjet-Unie, dan zullen ook zij zich nauwer aaneen moeten sluiten.

Het spanningsveld waarin regeringen verkeren

Meer in het algemeen moet worden opgemerkt dat de vredestaak van de staten een versterking van de internationale samenwerking vereist, niet alleen in het kader van militaire allianties. Er is een betere ordening van de betrekkingen tussen de staten nodig. Een bereidheid om compromissen aan te gaan is daartoe noodzakelijk. Dit is een omstandigheid die nationale regeringen soms in een zeer ongemakkelijke positie kan brengen. Immers, vanuit de publieke opinie wordt vaak aangedrongen op een meer door nationale belangen bepaald beleid.

Zo komt de nationale regering tussen twee vuren. Dit kan tot spanningen binnen de democratie leiden. Voor een regering van democratische signatuur, is het essentieel dat er binnenslands een voldoende draagvlak aanwezig is opdat de regering de eigen verantwoordelijkheid naar buiten kan waarmaken.

Wij moeten absoluut niet de illusie hebben dat de boven beschreven spanningen zullen kunnen verdwijnen. De aard van de problematiek laat dat niet toe.

Immers, voor een afremming van de bewapeningswedloop is een internationale onrust tegen dit verschijnsel nodig, vanuit de wetenschap, de kerken, de publieke opinie en vanuit de politiek zelf. De publieke opinie dient daarbij veel beter geïnformeerd te zijn over de werkelijke stand van zaken. In de afgelopen jaren zijn in en buiten ons land de moeilijkheden om tot wapenbeheersing te komen onderschat, onder andere omdat de militaire ontwikkelingen in het Warschaupact werden miskend. Men moet oppassen voor het gevaar, dat bij het debat over de middelen om de bewapeningswedloop tegen te gaan, polarisaties ontstaan, die het streven naar wapenbeheersing bemoeilijken.

Zulke polarisaties kunnen o.a. ontstaan door een gebrek aan goede informatie. Het verdient derhalve aanbeveling dat de inspanningen op het gebied van studie

en voorlichting over strategische vraagstukken en vraagstukken van wapenbeheersing, ook buiten de ministeries van defensie en van buitenlandse zaken en de krijgsmacht, worden versterkt.

VI. DE OMWEGEN VAN DE POLITIEK

Bij alle rivaliteit en behoefte de ander de loef af te steken, zijn er in de loop der jaren zulke economische en andere bindingen tussen Oost en West, Noord en Zuid ontstaan, dat er afhankelijkheden zijn gegroeid; tegenwoordig heet dat: interdependentie.

Kijken wij naar de geschiedenis van de staten en grotere verbanden, dan zien wij dat die interdependentie het proces is, dat aan de integratie vooraf gaat of die laatste begeleidt. Groepen, streken of steden, die elkaar eenmaal het licht in de ogen niet gunden, raken door de veranderingen van de omstandigheden (de techniek!) van elkaar afhankelijk, krijgen gemeenschappelijke problemen en die problemen worden zo dringend dat de oude rivaliteit verdwijnt en de wapens naar het tuighuis gaan of tegen een gezamenlijke vijand worden opgesteld. Dan komen er afspraken en omgangsregels en op den duur een stuk organisatie. Zo werkt de politiek: zij wacht totdat wat niet bespreekbaar was wél bespreekbaar wordt en slaat dan toe. In de tussentijd gaat het erom degenen die problemen maken, kalm te houden en dat is vaak riskant werk. Politiek is nu eenmaal een noodverband, dat wordt aangelegd om met de conflicten en tegenstellingen te leven, die (nog) niet op te lossen zijn. Zo is ook het zich aansluiten bij de NAVO en het bij dat verbond blijven een noodoplossing, bedoeld om de problemen, die de kernbewapening stelt, aan te vatten, tegen explosies te waken en die problemen tenslotte, na verloop van tijd, de baas te worden.

Het kernwapenvraagstuk lijkt soms zonder perspectief. De zaak is, dat wij het perspectief dat er zou kunnen zijn en dat er ook inderdaad is — naar het lijkt, het enige — aan ons zelf ontnemen, omdat wij zo dicht op het kernwapenvraagstuk en al zijn bijzonderheden zijn gaan staan.

Bredere verbanden

Perspectief komt er pas als wij een paar stappen terug doen en het kernwapenvraagstuk in een breder verband bekijken, het niet zien als de enige of zelfs de voornaamste oorzaak van de spanningen in de wereld, maar als het gevolg, als het resultaat daarvan. Al in het begin is eraan herinnerd, dat het kernwapenvraagstuk met alle grote vraagstukken van de wereld samenhangt en dat de dreiging alleen kan worden verminderd en onschadelijk gemaakt, doordat wij die andere vraagstukken aanvatten. De dreiging blijft bestaan zolang er nog zijn, die menen de rest van de wereld niet nodig te hebben en hun haan koning te kunnen laten kraaien. Naarmate wij niet alleen maar zeggen, maar ook laten zien, dat de werelddelen elkaar nodig hebben en niet zonder elkaar kunnen, mogen wij hopen die dreiging onschadelijk te maken. Dat betekent dat wij zelf tonen afhankelijk te willen zijn (niet zozeer in militair als wel in ander opzicht) en dat normaal te vinden. Men vergisse zich niet: dat zal ons de nodige offers aan welvaart en zelfbewustheid kosten, offers die van

een Nederlands en Europees publiek veel moeilijker te verkrijgen zullen zijn dan een besluit over het wel of niet installeren van de middellange afstands-raketten. Maar in die richting ligt de mogelijkheid om de kernwapendreiging terug te dringen. Het zal meebrengen dat de brokken internationale organisatie en samenwerking, die tussen Oost en West, tussen Noord en Zuid bestaan, intensief worden gebruikt en bij stukjes en beetjes worden uitgebouwd. Dáár kunnen de fantasie en het initiatief, waarom ieder roept als het over het vastgelopen kernwapendebat gaat, een veel vruchtbaarder en dankbaarder arbeidsterrein vinden. Zeker van de Europese kant, want Europa moge dan militair volstrekt de mindere zijn van zijn grote NAVO-broer, in andere opzichten, bijvoorbeeld als het gaat om economisch vermogen, is het zijn evenknie.

Daarom zou ons land, dat in Europa altijd nog meer gewicht heeft dan in het grotere verband van de NAVO, zich moeten beijveren, dat ons werelddeel voorop gaat met de indirecte terugdringing. Daar liggen mogelijkheden, mits wij als Europa bij elkaar blijven. Daarmee is dan nog eens onderstreept dat deze vraagstukken als wereldvraagstukken moeten worden benaderd, dat wil zeggen dat wij om iets te kunnen doen en zeggen, dat uitzicht biedt, ook veel zullen moeten slikken en inslikken. Dat wil ook zeggen dat het enige perspectief wordt geboden níét door een rechte, duidelijke weg, maar door een kronkelig, moeizaam, schier onbegaanbaar pad.

Blijvende aandacht

Deze opmerking bedoelt niet, de aandacht van het kernwapenvraagstuk af te leiden. Dat vraagstuk is ernstig genoeg om er telkens en telkens weer op terug te komen en het voortdurend op de agenda te houden. Doch als wij niet zien hoe de mogelijkheden om aan deze dreiging iets te doen, zijn verweven met de hele ontwikkeling van de wereld en met het op- en neergaan van de vele spanningen, dan wordt ons bezig zijn met dit probleem onvruchtbaar. Wij moeten, zeker, voortdurend aan het kernvraagstuk denken en iedere gelegenheid aangrijpen om de dreiging van die wapens, direct of indirect, langs een omweg of onmiddellijk terug te dringen. Maar als wij het apart zetten en alleen daarnaar kijken, dan wordt het een steriel gedoe. Dan gaan wij elkaar verketteren en haten, hoewel het ons in de grond om hetzelfde begonnen is.

VII. DE POLITIEKE OPDRACHT VAN DE CHRISTENEN

Als wij het in Nederland voor het zeggen hadden, of als West-Europa, zelfs als de NAVO het voor het zeggen had, dan was er geen kernwapenvraagstuk; onder elkaar werden wij het makkelijk eens. Maar het probleem is nu juist, dat wij het noch in Nederland, noch in West-Europa, noch in de NAVO, noch in de wereld voor het zeggen hebben. Als wij de kernwapens Nederland of West-Europa uit doen, dan hebben wij misschien onze gewetens gerustgesteld, maar er is niets opgelost. Wij zouden hoogstens het probleem hebben veranderd. Want de dreiging van de kernwapens zou blijven — sommigen zeggen zelfs dat zij groter en gevaarlijker zou worden — zeker voor ons eigen zo centraal gelegen en zo kwetsbare land.

De kernwapendreiging kan immers alleen maar gezamenlijk, als ieder meedoet, worden beheerst, teruggedrongen of opgeheven. Gezamenlijk, dat betekent met de machten en krachten die wij niet vertrouwen en die ons niet vertrouwen, want de dreiging komt immers voort uit het feit, dat wij elkaar niet vertrouwen?

Dat stelt ons op een bijzonder indringende wijze voor de vraag: Wat doen wij als christenen in de politiek? Moeten wij in de eerste plaats opkomen voor de gerechtigheid Gods en daarvan getuigen? Of moeten wij ons, ook als christenen, aan de regels en gebruiken, aan het juk van het politieke vak onderwerpen en daarin meedoen? Dat is geen tegenstelling, maar het geeft wel een spanning aan, die ieder in zijn beroep of vak van tijd tot tijd ondervindt — en er zijn zelfs vakken of beroepen waar een christen zich maar liever niet mee inlaat, omdat de spanningen voor hem te groot zouden zijn.

Met zulke spanningen hangt ook de verscheidenheid van de geschetste standpunten samen. Moeten wij als christenen tegen het afschuwelijke, volstrekt onaanvaardbare van de kernwapens waarschuwen en getuigen of moeten wij ons vooral concentreren op de middelen om het wereldprobleem van het bestaan dier wapens de baas te blijven? Het is niet moeilijk om aan te wijzen hoe het ene standpunt de nadruk meer op het eerste legt en het andere meer op het laatste. Ook dat is geen tegenstelling, maar veel meer een spanning, want wij voelen allen wel dat het ene zowel als het andere moet gebeuren en wij worden als christenen allemaal geslingerd tussen het 'Ermee stoppen!' en het 'Nog niet opgeven!' Ook in het kerkelijk spreken, dat de Hervormde Synode en Pax Christi beogen, komt die worsteling duidelijk aan het licht.

Geen vlucht uit de politiek

Wat doen wij als christenen in de politiek? Dat is dus een kernvraag. Maar het is in zekere zin ook een rare vraag, want zij veronderstelt dat christenen zich ook buiten de politiek zouden kunnen houden en die aan anderen, aan 'de machten' zouden kunnen overlaten. En dat is niet zo, want ons land wordt democratisch geregeerd, zodat wij als burgers van die staat mee verantwoordelijk zijn voor het doen en laten, voor het wel en wee van dat land. Wij zitten in de politiek of wij dat begeren of niet. Wij zullen daarbij ons christen-zijn niet thuis mogen laten, — daarover zijn we het in het CDA wel eens — maar de vraag voor ons als burgers is niet meer: 'Wat moeten wij doen?', maar: 'Wat moet Nederland doen?', want dat brengt ons in de politiek bij elkaar. En in internationale verhoudingen, waar Nederland deel (zeg maar: burger) van de wereld is, is de hoofdvraag evenmin 'Wat moet of wil Nederland doen?', maar 'Wat moet de wereld doen?' en 'Hoe krijgen wij de wereld zover?'. Door ons Nederlands staatsburgerschap zijn wij ook wereldburger en vallen wij onder de noodzaak en plicht tot gezamenlijkheid. De vraag: 'Wat doen wij als christenen in de (internationale) politiek?' wordt alleen maar klemmender door de omstandigheid, dat wij in die internationale politiek zitten, of wij dat nu gezocht hebben of niet, en dat wij daar een zekere verantwoordelijkheid dragen. Die verantwoordelijkheid betreft de 'vrede'. Over het begrip vrede is al aan het begin van dit rapport gesproken en wij behoeven dus wel niet meer uit te leggen, waarom dat woord tussen aanhalingstekens is geplaatst. Het zal een betrekkelijke vrede zijn. Daarin zullen 'het doorbréken van het wantrouwen, de dienst der verzoening, de versterking van de internationale rechtsorde en mentaliteitsverandering'

de tijd moeten hebben om zich te ontplooiën. Intussen zullen dreiging en afschrikking (liefst niet met kernwapens, maar toch wel met macht) niet kunnen worden gemist als middelen van vredebehouding en als aanleiding voor hervormingen.

Verantwoordelijkheid alleen met anderen waar te maken

Aan de pacifistische en ook aan de kerkelijke bewegingen moet voorgehouden worden, dat zij meer over de grenzen moeten zien. Dan zullen zij opmerken, dat de 'vrede' en de stabiliteit van de verhoudingen die er zijn en die de voorwaarde vormen voor iedere verbetering, nauw samenhangen met de dreiging, die zij willen wegnemen. In die toestand, waarin de angst een stimulans vormt om tot overleg en tot afspraken te komen, kan een klein land als het onze alleen maar duurzame invloed oefenen door zich aan te sluiten bij blokken, gemeenschappen en organisaties. Die blokken enz. maken de internationale toestand overzichtelijk, óók doordat zij de tegenstellingen vorm geven. Zonder die blokvorming zou zowel het overleg naar binnen als het overleg naar buiten onmogelijk worden en werd de wereld een nog grotere chaos dan zij nu reeds is.

Daarom geeft het standpunt, dat Nederland in volstrekte onafhankelijkheid moet beslissen of het aan allerlei maatregelen mee moet doen, blijk van een gevaarlijke gezichtsverenging. Of liever: van een gevaarlijk blijven hangen aan begrippen en toestanden, die voorbij zijn. Als wij in de wereld van vandaag — dat is een wereld weliswaar nog van staten en staatjes, maar niettemin één wereld — ernst willen maken met onze verantwoordelijkheid voor onszelf, dan kunnen wij die alleen nog maar zien als ingebed in een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor grotere verbanden en voor de wereld. Zich afzonderen en eenzijdige stappen doen, hoe vrede-lievend ook bedoeld, bouwt de 'vrede' niet. Het oefent niet een stabiliserende, 'vrede'stichtende invloed uit, maar stabiliseert doordat het onzekerheid schept en valse hoop wekt in Oost en West, in Noord en Zuid. Zulke afsplinteringen maken het moeilijker om te overleggen, omdat de anderen dan minder weten waar zij aan toe zijn en waarop of waarmee te rekenen valt.

Dat weten wij toch uit de nationale politiek! Daar, in de nationale politiek, kan men nog menen dat zulke afsplinteringen heilzaam zijn om de vastgeraakte verhoudingen weer in beweging te brengen. Maar in de internationale politiek zijn de verhoudingen nog zo precair, dat het spelen met vuur kan wezen — de 'vrede' is er nu eenmaal veel labiel dan in het nationale verband.

Waarop vertrouwen wij?

Er zijn dus genoeg argumenten te vinden om vast te houden aan de politiek van collectieve, internationale actie. En toch blijven de vragen knagen of dit wel mag en of dat nu wel een 'uitweg' is. Ook als wij die politiek volgen, dan blijft de onrust en dan zullen wij ons bij elke collectieve handeling blijven afvragen of dat nu wel nodig is en of het in de goede richting wijst.

De keuze kan niet worden gedaan op grond van een afwegen van de risico's, want de risico's van het ene standpunt zijn nauwelijks minder dan die van een ander. Het ene is even beangstigend als het andere. En de gewetens zullen telkens onrustig zijn, door het meedoen net zo goed als door het niet meedoen. Is er wel zoveel reden om elkaar te veroordelen en te verketteren? Het is niet zo, dat de een zijn vertrouwen stelt in kernwapens. Net zo min als de anderen hun vertrouwen stellen in de

weerloosheid of de eenzijdigheid.

Aan het eind van haar schrijven wijst de Hervormde Synode naar God en besluit met de woorden: 'In het huidige tijdsgewricht van grote gevaren voor heel de mensheid zien wij uit naar de komst van Hem, die tot zijn gemeente zegt: Wees niet bevreesd. Ik ben de eerste en de laatste, en de levende, en Ik ben dood geweest, en zie, Ik ben levend tot in alle eeuwigheden, en Ik heb de sleutels van de dood en het dodenrijk.'

Het lijkt ons, dat dat een woord van troost en pastorale zorg is voor allen, die, of zij nu de ene of de andere weg gaan, zich gelijkelijk machteloos en radeloos gevoelen tegenover de verantwoordelijkheden die de mensheid door eigen vernuft over zich gebracht heeft.

Ons werken voor een gerechtigheid en een vrede, die alleen maar tussen aanhalings-tekens geplaatst kunnen worden, is van een beschamende voorlopiegheid, wat wij ook doen of zeggen. Moeten wij niet bij elkaar blijven, omdat wij, wat ook ons standpunt en onze erbarmelijke keuze is, allemaal moeten leven van de verwachting, waaraan de synode herinnert?

BIJLAGE

I. De bewapeningswedloop en het militair-strategische denken in Oost en West	35
Actie en reactie tussen VS en Sovjet-Unie	36
II. De modernisering van de kernwapens van de NAVO	39
Modernisering en countervailing strategy	42
III. Wapenbeheersing en het terugdringen van de rol van de kernwapens	43
SALT	44
Frankrijk en Engeland	44
Theater Nucleaire Wapens	44
MBFR	45
NAVO-kernwapens voor de kortere afstanden	46
Europese Ontwapeningsconferentie	47
Warschau-pact	47
NAVO	47
IV. Rol van West-Europa en Nederland	48

BIJLAGE

I. De bewapeningswedloop en het militair-strategische denken in Oost en West.

In de bewapeningswedloop tussen Oost en West is sprake van een voortdurende wisselwerking tussen het militair-strategische denken en de technische en economische mogelijkheden om wapens te maken.

Een van de belangrijkste vraagstukken in het strategische denken is dat van de relatie tussen afschrikking en het gebruik van kernwapens. Men kan niet afschrikken met kernwapens waarvan het ondenkbaar is dat ze ooit gebruikt worden. Een strategie van 'pure afschrikking' holt zichzelf uit. Maar als de kernwapens te gemakkelijk gebruikt kunnen worden, wordt de afschrikking opnieuw uitgehold en de kans op oorlog verhoogd. De vraag, hoe hier de juiste balans gelegd moet worden, is nog steeds een kernprobleem van het veiligheidsbeleid.

Een tweede belangrijke vraag is, hoe men zich in het kader van de afschrikking de mogelijke inzet van kernwapens voorstelt. Gaat het er om de gevechtskracht van de tegenpartij te breken en de oorlog te winnen? Of moet het er slechts om gaan de tegenpartij af te weren? Het eerste vereist meer kernwapens en een zgn. counterforce inzet. Maar de tegenpartij, die zich bedreigd voelt, zal hierop reageren met een versterking van zijn kernbewapening.

Betekenisvolle akkoorden van wapenbeheersing kunnen alleen bereikt worden als Oost en West tot gemeenschappelijke opvattingen hierover komen en elk van beide zijden bereid is aan de ander duidelijk te maken, dat hij er niet op uit is de tegenpartij militair uit te kunnen schakelen (disarming first strike) of een belangrijk militair voordeel te behalen.

Een indirecte vorm van voordeel kunnen behalen is: zich het vermogen verwerven om beter dan de tegenpartij de schade van een kernoorlog aan het eigen land beperkt te houden (damage limitation). Daarvoor zijn anti-raketwapens (ABM) geschikt, een sterke luchtverdediging en maatregelen ter bescherming van de burgerbevolking. Men noemt dit de 'defensieve' manier van schadebeperking. De 'offensieve' manier van schadebeperking is: zoveel mogelijk kernwapens van de tegenpartij uitschakelen voor ze zijn ingezet, d.w.z.: beschikken over een voldoende sterk counterforce vermogen, zo mogelijk een disarming first strike capaciteit.

Die mogelijkheid van een disarming first strike komt naderbij naarmate de trefzekerheid van de kernwapens toeneemt. De technische en economische mogelijkheden waarover partijen beschikken zijn hier van beslissende invloed.

Deze kwestie heeft de bewapeningswedloop van de afgelopen decennia beheerst en nog steeds is er tussen Oost en West onvoldoende helderheid over de wederzijdse bereidheid om zich beperkingen op te leggen ten aanzien van het vermogen de militaire kracht van de tegenpartij uit te schakelen.

Aanvankelijk heeft men vooral aan Westelijke zijde verondersteld dat dit probleem

zou kunnen worden opgelost door de kernwapens niet alleen te land op te stellen, maar ook ter zee en in de lucht. Daardoor zou het vermogen om te vergelden verzekerd zijn.

Voorals in de jaren '70 heeft men echter ontdekt dat het niet zo eenvoudig ligt. Als de ene supermacht de te land opgestelde kernwapens van de tegenpartij uitschakelt, dan heeft hij een belangrijk voordeel behaald. De kernwapens ter zee zijn niet onmiddellijk te bereiken en in te zetten voor vergelding. De luchtmacht krachten ondervinden bij een kernoorlog de invloed van atmosferische storingen en staan bloot aan vijandelijke luchtafweer. De politieke leiders van het getroffen land kunnen onder druk komen te staan om niet tot verdeling over te gaan, zulks uit vrees voor vernietiging van de eigen steden en industrie. Met de te land opgestelde raketten (ICBM's) kan men echter snel en nauwkeurig vergelden. Dat houdt de afschrikking meer geloofwaardig. Hoe reëel en dreigend dit probleem is, is een kwestie van inschatting. Momenteel beschikken noch de VS, noch de Sovjet-Unie over een disarming first strike vermogen. Maar zij zijn wel de weg van de counterforce-opties ingeslagen en zijn er nog steeds niet in geslaagd deze wedloop stop te zetten.

Actie en reactie tussen VS en Sovjet-Unie

In het begin van de jaren '60 hadden de VS een belangrijke voorsprong, in de kernwapens, op de Sovjet-Unie. Dit gaf de Amerikaanse minister van defensie, McNamara, mogelijkheden om te zoeken naar counterforce-opties, om voor de VS de schade van een kernoorlog te beperken en de VS de sterkste partij te doen blijven.

McNamara is echter al spoedig tot de overtuiging gekomen, dat de stabiliteit in de internationale verhoudingen het best verzekerd is, als beide supermachten over een onkwetsbare vergeldingsmacht beschikken en de een niet in staat is de kernmacht van de ander in beslissende mate uit te schakelen. De aangevallen partij houdt dan de mogelijkheid om vergeldingsacties uit te voeren tegen de samenleving van de aanvaller. Het vooruitzicht dat dat zal gebeuren maakt de oorlog zinloos en immoreel. McNamara is aldus de grondlegger geworden van de strategische doctrine van stabiliteit door wederzijdse en gegarandeerde vernietiging (mutual and assured destruction).

McNamara heeft ook een herziening van de NAVO-strategie bewerkt. Sinds 1967 is deze gebaseerd op de gedachte van flexibele response: de NAVO moet met beperkte middelen — d.w.z. op selectieve wijze — kunnen optreden zolang de tegenpartij bereid is zich te beperken. Deze strategie sluit echter wel de mogelijkheid van escalatie in, voor het geval dat nodig is om de tegenpartij van verdere actie af te houden en herstel van de integriteit van het grondgebied van de NAVO te bewerkstelligen. Dat is althans het dreigement.

Aan Russische zijde zijn in de jaren '60 de ontwikkelingen in een andere richting gegaan. Onder Brezjnev en Kosygin zijn niet alleen de grote inspanningen in gang gezet die tot doel hadden een militaire gelijkheid met het Westen te bereiken, maar ook is het militair-strategische denken veranderd. De officiële opvatting werd, dat het er, ook in een kernoorlog, om gaat de gevechtskracht van de tegenpartij te breken. Die gedachte werd met name geldig verklaard voor een oorlog in Europa.

Wat de verhouding tot de VS betreft: de Sovjet-Unie zou op zijn minst in staat moeten zijn de gevechtskracht van de VS te neutraliseren. De Russische intercontinentaal-strategische kernmacht werd opgebouwd op een wijze die past bij een counterforce-doctrine.

In de jaren '70 is de Amerikaanse regering steeds meer onder druk komen te staan om een reactie te stellen tegenover de Russische opties op een counterforce-inzet van kernwapens. Zouden de VS anders nog durven optreden tegen de Sovjet-Unie bij een Russisch nucleair offensief tegen West-Europa? Zouden de VS al afschrik kunnen worden door de inzet van een beperkt aantal Russische kernwapens tegen of in de nabijheid van de VS? Was de strategie van wederzijdse en gegarandeerde vernietiging niet teveel een strategie van alles of niets?

President Nixon heeft in 1970 om een herbezinning op de strategie van wederzijdse en gegarandeerde vernietiging gevraagd.

In 1974 stelde minister Schlesinger dat de VS in gelijke mate over counterforce-opties voor de intercontinentaal-strategische kernwapens moesten beschikken als de Sovjet-Unie. Hij ontwikkelde een strategie van 'limited nuclear options' voor de intercontinentaal-strategische kernwapens van de VS, die aansloot bij de NAVO-strategie van flexible response. Schlesinger kon echter niet al zijn plannen uitvoeren. Hij moest in 1975 aftreden, omdat de Amerikaanse regering vreesde dat anders het SALT-overleg in gevaar zou komen.

President Carter heeft aanvankelijk een aantal Amerikaanse bewapeningsprogramma's stopgezet of opgeschort: de B-1 bommenwerper, de Minuteman-III raket, de mobiele MX-raket. Hij wilde opnieuw met de Sovjet-Unie onderhandelen over een reductie van de voor counterforce inzetbare intercontinentaal-strategische kernwapens. Dit is echter door de Sovjet-Unie afgewezen. De presentatie van Carters voorstellen (maart 1977) en de kwestie van de mensenrechten hebben daarbij mogelijk mede een rol gespeeld.

Na de afwijzing van zijn voorstellen heeft Carter in augustus 1977 een herbezinning op de Amerikaanse strategie gevraagd (presidential directive nr. 18). Dit heeft — in overleg met de Amerikaanse Senaat — geleid tot de invoering van de zgn. counter-vailing strategy, in januari 1980. De nieuwe strategie is verder bekrachtigd door het presidential directive nr. 59 van juni 1980. Zij gaat er van uit dat een vergelding tegen de Russische steden en industrie tot het laatst achter de hand wordt gehouden. Voordien worden Amerikaanse kernwapens op selectieve wijze ingezet tegen de Russische kernmacht, de Russische bewapeningsindustrie en de militaire en politieke commandocentra van de Sovjet-Unie.

Of hierbij nog sprake is van een 'beperkte' nucleaire oorlog wordt in feite door de Amerikaanse regering zelf betwijfeld. Minister Brown heeft toegelicht dat de reden voor invoering van de strategie eerder van negatieve dan van positieve aard is. Bij de Russische leiders moet elke illusie weggenomen worden dat de Sovjet-Unie beter in staat zou zijn een kernoorlog te voeren dan de VS.

Naar Amerikaanse opvatting gaat het om een herstel van de symmetrie in de strategische verhoudingen, omdat in de militaire strategie van de Sovjet-Unie reeds lang de prioriteit gegeven wordt aan het uitschakelen van de militaire kracht, de bewapeningsindustrie en commandocentra van de VS.

Hierbij moet overigens worden opgemerkt, dat minister Brown in zijn defensiebe-groting 1981 heeft erkend dat het bronnenmateriaal en de inlichtingen waarover de VS beschikken, geen volledige zekerheid geven dat de Russische leiders nog steeds aan een intercontinentaal-strategische nucleaire gevechtsvoering en het winnen van de oorlog denken. Hij acht het zeer wel mogelijk dat daar in de Sovjet-Unie thans verschillend over gedacht wordt.

Dat de countervailing strategy meer is dan een bijstelling van de doelkeuzes voor de kernwapens blijkt ook uit de nieuwe middelen die ter beschikking gesteld worden. Naast de Minuteman-III raketten, die de helft van de Russische ICBM's kunnen bedreigen, komen er de mobiele MX-raket en voorts de Tridentraketten en de cruise missiles voor de lange afstanden.

Terwijl voor het begin van de jaren '80 de superioriteit in de counterforcemiddelen bij de Sovjet-Unie komt te liggen, kunnen de VS in de jaren '90 een kwalitatieve superioriteit herwinnen, tenzij de Sovjet-Unie inmiddels haar bewapeningsinspanningen verhoogt.

Al deze versterkingen van de bewapening zijn mogelijk *binnen* de bij SALT-II overeengekomen bewapeningsplafonds. Hoewel het SALT-II akkoord tot op heden door de VS en de Sovjet-Unie schijnt te worden nageleefd, zijn de strategische verhoudingen niet stabiel. Het SALT-II akkoord is een stap op weg naar wapenbeheersing, maar het is toch ontoereikend.

Het is niet eenvoudig uit te maken welke zijde het meest verantwoordelijk is voor de thans ontstane situatie.

Men kan de Russische regering hiervoor verantwoordelijk stellen in zoverre zij haar bewapening te veel heeft afgestemd op counterforce-doctrines, althans die indruk heeft gewekt. De Sovjet-Unie heeft ook niet willen toestemmen in procedures voor gemeenschappelijke inspectie ter plaatse. Dat is met name van belang voor het binnen de perken houden van de kwalitatieve wapenontwikkelingen.

Aan de andere kant is de Amerikaanse regering het eerst overgegaan tot het invoeren van militaire technologieën die destabiliserend zouden kunnen werken. Het belangrijkste is in dit verband het zgn. MIRVen ¹⁾ van de raketten. De atoomraket wordt dan uitgerust met een aantal kernladingen, die elk een afzonderlijk doel kunnen treffen. Deze techniek bevordert dat de partij die de eerste klap uitdeelt een voordeel behaalt.

Daar staat weer tegenover dat de VS aan de Sovjet-Unie onderhandelingen tot beperken van het MIRVen hebben aangeboden en dat de Sovjet-Unie dit heeft afgewezen totdat zij deze techniek minstens zo goed beheerst als de VS. De keten van actie en reactie is zeer ingewikkeld . . .

Hoe het verder zal gaan is thans moeilijk te voorspellen. Als de berichten juist zijn, is de Russische regering bereid opnieuw te onderhandelen over SALT II. Maar de lijst van Amerikaanse wensen is pittig. De nieuwe Amerikaanse president wil alsnog

¹⁾ MIRV = Multiple Independently targetable Re-entry Vehicle: het deel van de raket dat terugkeert in de dampkring vervoert onafhankelijk richtbare kernladingen.

een beperking van de aantallen en de capaciteiten van de ICBM's; meer mogelijkheden voor de Amerikaanse cruise missiles; meer beperkingen voor de Backfire. Bovendien wil Reagan SALT meer afhankelijk maken van de politieke betrekkingen tussen de VS en de Sovjet-Unie en het optreden van de Sovjet-Unie in de wereld. De Sovjet-Unie zal waarschijnlijk wel positief staan tegenover Reagans verlangens de ICBM's meer mobiel te maken, want daardoor worden ze minder kwetsbaar. Maar een dergelijke maatregel kan de controle op de naleving van SALT bemoeilijken.

Het belangrijkste is, dat beide zijden elkaar duidelijk moeten maken dat zij geen disarming first strike vermogen willen hebben, ook niet tegen de te land opgestelde kernwapens alleen; dat zij de intercontinentaal-strategische kernoorlog eigenlijk niet meer te voeren achten en niet meer denken die te winnen.

De Russische generaal Milshtein heeft onlangs in een interview met de Herald Tribune gezegd, dat in de Sovjet-Unie al enkele jaren onderkend wordt, dat de militaire theorieën uit het eind van de jaren '60 verouderd zijn. Aan Westelijke zijde zijn gedachten over het winnen van de kernoorlog weer opgeleefd (Colin Gray). Dat roept bezorgdheid in de Sovjet-Unie op.

Het succes van SALT hangt af van wederzijdse openheid, bereidheid tot zelfbeperking en erkenning dat met militaire macht niet elk denkbaar risico voor de veiligheid kan worden uitgesloten.

II. De modernisering van de kernwapens van de NAVO

Binnen de NAVO hebben zich in de jaren '70 een aantal ontwikkelingen ten aanzien van de kernwapens voltrokken. Deze hingen vooral samen met de veranderingen in de militaire krachtsverhouding tussen Oost en West en met SALT.

1. Opwaardering van de kernmachten van Engeland en Frankrijk.

Dit is tot uiting gekomen in de Atlantische Verklaring van 1974. Vooral in Frankrijk was er bezorgdheid dat de VS en de Sovjet-Unie bij SALT zouden gaan streven naar het opleggen van beperkingen aan de kernmachten van Engeland en Frankrijk (o.m. het Amerikaans-Russisch akkoord tegen de kernoorlog van 22 juni 1973). Ook werd in de Atlantische Verklaring het 'eigen' karakter van de problemen van de verdediging van Europa onderkend.

2. Schlesinger-rapport (1975).

Dit rapport is uitgebracht op verzoek van de Amerikaanse Senaat, die een grondig onderzoek wenste naar de werkelijke behoefte van de NAVO aan tactische kernwapens en aan regels ter verbetering van het beheer over deze wapens. Het Schlesinger-rapport legde de nadruk op een modernisering van de kernwapens voor de korte afstanden en op een verbetering van de beheersbaarheid van deze kernwapens.

- Vermindering van de kwetsbaarheid van deze wapens voor verrassingsaanvallen.
- Wijziging van de samenstelling van het NAVO-kernwapenarsenaal, ter beperking van collaterale schade.

- Verbetering van de bevelvoering en daartoe nodige middelen.
  - Verbetering van de lanceermiddelen: o.m. door uitbreiding van de nucleaire artillerie en invoering van meer Lance-raketten.
  - Verbetering van de bescherming tegen overvallen door terroristen.
- Deze maatregelen zijn nog steeds van belang.

Het Schlesinger-rapport sprak zich uit voor een hoge atoomdrempel en een reële inzetbaarheid van de kernwapens op het gevechtsveld. Voor de inzet van kernwapens tegen het achterland van het Warschau-pact zou de NAVO meer moeten vertrouwen op Amerikaanse intercontinentaal-strategische kernwapens: een aantal ICBM-raketten en Poseidon-raketten.

3. *Modernisering van de NAVO-kernwapens voor de lange afstand.*

De discussie hierover is op gang gekomen sedert 1977, onder invloed van SALT (bezorgdheid in West-Europa dat de intercontinentaal-strategische kernwapens van de VS geneutraliseerd gaan worden door die van de Sovjet-Unie), en het zichtbaar worden van een sterke uitbreiding van de regionale bewapening van de Sovjet-Unie: conventioneel en nucleair, te land, ter zee en in de lucht.

Bondskanselier Schmidt stelde in oktober 1977 in een inleiding voor het International Institute for Strategic Studies: het verschil in de regionale krachtsverhouding wordt des te belangrijker nu de intercontinentaal-strategische strijdkrachten elkaar neutraliseren. Als het verschil niet door onderhandelen kan worden weggenomen, dan moet het door bewapenen. Er moet een pariteit blijven.

De argumentatie van Schmidt is bevestigd doordat de Amerikaanse regering is teruggekomen van de Schlesinger-doctrine voor de intercontinentaal-strategische kernwapens. Aan de Westeuropese bondgenoten werd te verstaan gegeven, dat deze wapens minder geschikt zouden zijn voor een selectieve inzet ten behoeve van West-Europa.

Niettemin heeft de Amerikaanse regering aanvankelijk gearzeld een standpunt in te nemen en is er sprake geweest van interne meningsverschillen. Amerikaanse militaire planners stelden voor, de NAVO een 1500 à 2000 nieuwe kernwapens voor de lange afstand te geven. De Amerikaanse regering wilde hier echter niet mee akkoord gaan, met het oog op het SALT-overleg. Zij liet zelfs weten dat de VS over genoeg kernwapens beschikten om West-Europa te beschermen; maar als de Westeuropese bondgenoten behoefte hadden aan een nieuw bewijs van solidariteit, dan was zij bereid een verzoek om nieuwe wapens in welwillende overweging te nemen. In de loop van 1978/79 is hierover in de zgn. High Level Group van de NAVO overeenstemming bereikt.

In het overleg over de modernisering hebben nog de volgende argumenten een rol gespeeld:

- De bestaande kernwapens van de NAVO worden te kwetsbaar voor een verrassingsaanval.
- Vanwege de zeer sterke luchtverdediging van het Warschau-pact neemt het penetratievermogen van de vliegtuigen van de NAVO boven het grondgebied van het Warschau-pact af.
- Ten gevolge hiervan komt er een 'gat' in het scala van middelen voor de af-

schrikking. Het Westen zou, ook voor een selectieve inzet van kernwapens in de diepte tegen het Warschau-pact, ineens toch weer moeten overspringen van tactische kernwapens voor de middellange afstand naar de veel zwaardere intercontinentaal-strategische wapens.

- Kissinger heeft er in het bijzonder op gewezen, dat bij een verdere verschuiving van de militaire machtsverhouding ten nadele van West-Europa en gelet op de onzekerheden van de jaren '80 West-Europa in toenemende mate onder druk van de SU komt te staan.

Bij het besluit van 12 december 1979 is een tussenweg gevolgd uit enkele alternatieven:

- Een zeer hoog moderniseringsplan, ingediend van militaire zijde, voor 1500 à 2000 nieuwe raketten, is afgewezen:
  - De Sovjet-Unie zou kunnen vrezen dat de NAVO op een regionale 'first strike' uit is.
  - Een versterking van de rol van de kernwapens moet zoveel mogelijk vermeden worden.
  - Er mag geen afzonderlijke Euro-strategische balans komen.
  - De Westeuropese bondgenoten willen er toch op blijven rekenen dat voor het uiterste geval de Poseidon-raketten ter beschikking blijven.
- Zeer lage aantallen, bijv. 200 à 300 zijn eveneens afgewezen, met het argument dat de Sovjet-Unie dan mogelijk onvoldoende geïnteresseerd zou zijn in onderhandelingen over wapenbeheersing.
- Het gekozen aantal: 572 zou een evenwichtige verhouding mogelijk maken ten opzichte van de SS-20-raket, in aanmerking genomen dat deze 3 kernladingen heeft.

De vraag, welke middelen gekozen zouden moeten worden, heeft nog wel problemen opgeleverd. Maritieme raketten zouden te duur zijn vanwege de noodzakelijke extra onderzeeboten. Deze oplossing is echter sterk bepleit door Paul Warnke, de Amerikaanse SALT-onderhandelaar, vanwege het sterke verzet van de Sovjet-Unie tegen te land opgestelde kruisraketten voor de lange afstand.

Ook is o.m. een nieuwe raket voor de middellange afstand overwogen (MRBM). Deze zou echter pas op langere termijn gereed kunnen zijn.

Het resultaat is geworden: 108 Pershing-II raketten en 464 cruise missiles.

Tegelijk is een wapenbeheersingsaanbod aan de Sovjet-Unie gedaan: overleg over een wederzijdse beperking van de modernisering, in het kader van SALT. In eerste aanleg zou het daarbij moeten gaan om de te land opgestelde raketten voor de lange afstand, van beide partijen.

Eveneens is besloten eenzijdig 1000 atoomladingen van de NAVO terug te trekken en het plafond voor de NAVO-kernwapens dienovereenkomstig te verlagen. Ook de nieuwe LRTNF moeten onder dit plafond worden ingebracht, zodat maximaal een 1572 kernwapens moeten worden teruggetrokken.

In verband hiermee is een studie aangekondigd naar de wijze waarop deze reductie het best kan geschieden, d.w.z. welke kernwapens voor reductie in aanmerking komen, met het oog op het behoud van een evenwichtige samenstelling van het

kernwapenarsenaal van het bondgenootschap. Deze studie wordt aangeduid als de 'shift study'. Samen met o.m. de Bondsrepubliek heeft Nederland een belangrijke stem gehad in het wapenbeheersingsaanbod.

Modernisering en countervailing strategy

De nieuwe regionaal-strategische kernwapens zijn bedoeld voor het Europese krijgsthater, voor inzet tegen aanvoerlijnen van het Warschau-pact, verkeersknooppunten, bruggen, vliegvelden, havens, legerplaatsen, commandocentra en ook tegen

Samenvatting van een tabel betreffende de nucleaire krachtsverhoudingen ('Military Balance 1980-1981', pag. 118/119).

	Kernwapens voor de lange en de middellange afstand voor het Europese theater		
	Overbrengingsmiddelen	Beschikbare ladingen	Aantal ladingen dat doel treft
Warschau-pact			
raketten	1337	1040	540
vliegtuigen	3993	955	279
totaal	5330	1995	819
NAVO			
raketten	342	242	145
vliegtuigen	1170	526	122
totaal	1512	768	267
totaal met inbegrip van US Poseidon	1552	1168	555

n.b.:

In deze tabel zijn mede begrepen de kernwapens aan beide zijden voor de middellange afstand, de zgn. MRTNF, met een bereik tussen de 300 en 1000 km.

De kernmachten van Engeland en Frankrijk zijn medegerekend, maar op basis van hun huidige sterkte.

Er is nog geen rekening gehouden met moderniseringsplannen van de NAVO; wèl met de SS-20 en Backfire.

De aantallen in de linkerkolom geven de overbrengingsmiddelen weer zoals beide zijden die in hun arsenalen hebben.

De middenkolom geeft aan hoeveel atoomkoppen beide zijden onder normale omstandigheden direct inzetbaar hebben voor het Europese krijgsthater.

De rechterkolom geeft aan hoeveel atoomkoppen van elk van beide zijden de tegenpartij zullen treffen, *nadat* de tegenpartij als eerste een kernaanval heeft gelanceerd (dus: het second strike vermogen van beide zijden).

De zgn. theater-nucleaire wapens worden ingedeeld in drie groepen: die voor afstanden van

0- 300 km: gevechtswapens

300-1000 km: middellange-afstandsraketten voor het Europees theater (MRTNF: Pershing IA) meer dan 1000 km: long range theater nuclear weapons (LRTNF), d.w.z. kernwapens voor de

lange afstand voor het Europees theater (Pershing II en kruisraket)

Deze laatste wapens worden ook kernwapens voor de middellange afstand genoemd indien ze vergeleken worden met de intercontinentale strategische kernwapens (zoals ICBM's) die in het algemeen een bereik hebben van 5500 km of meer.

nucleaire middelen van de Sovjet-Unie als de SS-4 en de SS-5 raket. Deze doelen vallen binnen het zgn. plan van SACEUR.

De countervailing strategy heeft betrekking op de intercontinentaal-strategische oorlogsvoering.

In militair opzicht kan er in zoverre sprake zijn van een overlapping tussen beide, dat bepaalde doelen in de Sovjet-Unie (raketten, commandocentra, vliegvelden, enz.) die onder het strike plan van SACEUR vallen, ook zijn opgenomen in de doelenlijst voor de intercontinentaal-strategische kernwapens. Als zij zijn getroffen door een NAVO-kernwapen, kunnen de intercontinentaal-strategische kernwapens van de VS tegen een ander doel worden ingezet.

De belangrijkste problemen die hier aan de orde komen, zijn:

- Men zou de modernisering van de LRTNF kunnen zien als passend bij de countervailing strategy, omdat als deze wapens tegen doelen in de Sovjet-Unie worden ingezet, er sprake is van een beperkte inzet van Amerikaanse kernwapens tegen Russisch grondgebied. De Sovjet-Unie krijgt alleen een teken dat het Westen een intercontinentaal-strategische oorlog zou willen vermijden.
- Tussen de NAVO-bondgenoten zouden grote problemen kunnen ontstaan als de VS overgaan tot een inzet van LRTNF op een wijze die niet overeenstemt met de belangen of inzichten van de Westeuropese bondgenoten. Wil men dit voorkomen, dan moeten de Westeuropese bondgenoten gezamenlijk een zo zwaar mogelijke stem in de nucleaire strategie laten wegen. Volledigheidshalve zij hier opgemerkt, dat de Amerikaanse regering heeft aangeboden, om de nieuwe LRTNF mede onder bewaking van de Westeuropese bondgenoten te stellen, zodat ze ook door hun militairen zouden kunnen worden bediend. De Bondsrepubliek heeft om politieke redenen van dit aanbod geen gebruik willen maken. Andere bondgenoten plegen over deze kwestie nog overleg.

III. Wapenbeheersing en het terugdringen van de rol van de kernwapens

Regering en parlement zijn het er over eens dat de rol van de kernwapens moet worden teruggedrongen. Maar deze doelstelling wordt wel op verschillende wijzen opgevat:

- Volgens de meest vergaande opvatting gaat het om het op korte termijn in gang zetten, desnoods door eenzijdige stappen van denuclearisatie, van een continu proces dat tot afschaffing van het afschrikkingsevenwicht en van de kernwapens moet leiden.
- Volgens de minder vergaande opvatting betekent het dat in de planning van de strategie beperkingen worden aangebracht ten aanzien van de inzet van kernwapens, naar tijdstip van eerste inzet, het aantal en kaliber van de kernwapens, of anderszins, met het oog op het beperken van het gevaar van escalatie. Afschaffing van de nucleaire afschrikking als zodanig moet wel het einddoel van het wapenbeheersingsbeleid zijn, maar dat ligt nog voor lange tijd niet in het verschiep, gezien de internationale tegenstellingen.

In deze notitie wordt van de tweede opvatting uitgegaan.

Het streven naar terugdringing van de rol van de kernwapens is noodzakelijk:

- omdat de bewapeningswedloop uit zichzelf er naar tendeert de rol van de kernwapens te versterken; zie bijv. de ontwikkeling van het neutronenwapen, en van kleinere precisiekernwapens met een instelbaar vermogen (selectable yield);
- omdat akkoorden van wapenbeheersing alleen bereikt kunnen worden als partijen genoeg willen nemen met een bepaalde hoeveelheid en kwaliteit van de kernwapens en daarmee gegeven mogelijkheden tot dreiging of inzet;
- omdat het anders steeds moeilijker wordt de proliferatie van kernwapens tegen te houden; hoe meer kernwapens gezien worden als wapens die tot de uitrusting van moderne strijdkrachten behoren, des te sterker zullen de tendensen bij — met name de grotere — niet-kernwapenlanden worden, om ook kernwapens te willen hebben, desnoods van een betrekkelijk eenvoudig type.

SALT

Als SALT niet tot betekenisvolle resultaten leidt, gaat de bewapeningswedloop tussen de beide supermachten door. In het kielzog daarvan zal ook de bewapening in Europa worden opgevoerd en het zal moeilijker worden wapenbeheersingsakkoorden voor onze regio tot stand te brengen.

West-Europa heeft de kansen op het welslagen van SALT niet op een directe wijze in de hand. Het kan niet optreden als een formele bemiddelaar tussen de VS en de Sovjet-Unie. Toch kan het wel invloed hebben. In de eerste plaats kunnen de reacties in West-Europa op de bewapeningswedloop tussen beide supermachten en hun opstelling bij het wapenbeheersingsoverleg van invloed zijn op het oordeel dat de Amerikanen en de Russen over elkaar hebben. In de tweede plaats kunnen de Westeuropese landen de kansen op succes van SALT beïnvloeden door het beleid dat zij ten aanzien van de strategische kernwapens in Europa voeren: de kernwapens van Engeland en Frankrijk en de nieuwe lange-afstandskernwapens van de NAVO.

Frankrijk en Engeland

Beide landen gaan in het komende decennium hun kernmacht moderniseren. Tezamen zullen de force de frappe en de Engelse kernmacht zeker een 10 % vertegenwoordigen van het intercontinentaal-strategische potentieel van de Sovjet-Unie. Weliswaar heeft de Sovjet-Unie nog steeds een zodanige voorsprong in de regionale kernwapens dat zij dit kan compenseren, maar de betere weg is dat de kernmachten van beide kernwapenlanden in het wapenbeheersingsoverleg worden ingebracht. Frankrijk en Engeland zouden hiertoe kunnen worden aangespoord, o.m. in het kader van de Westeuropese samenwerking op de gebieden van veiligheid en defensie. Alleen als beide landen hiertoe bereid zijn, kan op den duur een voldoende eenheid in het Westelijke veiligheidsbeleid behouden blijven.

Theater Nucleaire Wapens

Het overleg hierover wordt gevoerd door de VS en de Sovjet-Unie, aansluitend bij SALT. Omdat deze wapens echter direct de veiligheid van West-Europa raken, wordt het Westelijke standpunt bij dit overleg vastgesteld in gemeenschappelijke

consultaties tussen de NAVO-bondgenoten, waarbij de Westeuropese landen aanbevelingen kunnen doen. West-Europa heeft dus ook hier een directe invloed.

De Sovjet-Unie heeft gesteld, dat zij streeft naar een overall benadering, waarbij van meet af aan alle regionaal-strategische kernwapens in Europa in het overleg betrokken worden. Het is echter nog niet voldoende duidelijk wat de Sovjet-Unie daaronder verstaat als het om haar eigen wapens gaat. Wil zij bijv. ook haar kernwapens voor afstanden van 300-1000 km (Medium Range Theater Nuclear Weapons) in het overleg inbrengen, of niet? Met deze wapens kan zij heel West-Europa treffen. Maar de NAVO kan de Sovjet-Unie slechts in beperkte mate met wapens van deze categorie bereiken.

De NAVO-landen willen het overleg in eerste aanleg concentreren op de te land opgestelde raketten voor de lange afstand: de Pershing II en de cruise missile tegenover de SS-20, de SS-4 en de SS-5. Het Westen gaat er van uit dat deze wapens het best met elkaar te vergelijken zijn en dat juist hier de belangrijkste modernisering doorgevoerd worden. Bij de andere wapens worden de problemen ingewikkelder. Zo bijv. bij de vliegtuigen. Vele daarvan hebben zowel een conventionele als een nucleaire rol, zij kunnen ook taken buiten Europa hebben, enz.

Het Westelijke voorstel hangt echter ook samen met de belofte van een aantal Westeuropese regeringen (Bondsrepubliek, België, Nederland) te streven naar de zgn. nul-optie, d.w.z. het overbodig maken van de invoering van Pershing II en cruise missile.

Daarnaast heeft het Westelijke voorstel voor de VS het voordeel, dat deze de vrijheid behouden nieuwe vliegtuigen of maritieme middelen met nucleaire taken in het Europees gebied op te stellen, afhankelijk van de uitbouw van de Russische bewapening. Deze middelen roepen in West-Europa minder inter-politieke problemen op.

Na de eerste overlegronde is de verwachting uitgesproken dat de VS en de Sovjet-Unie bij hun overleg over de theater nucleaire wapens een 'middenkoers' gaan volgen, waarbij van beide zijden de raketten voor de lange afstand en een aantal vliegtuigen worden ingebracht.

Essentieel zijn vooral de volgende punten:

- Is de nul-optie haalbaar, wanneer men in aanmerking neemt dat de bestaande middelen van de NAVO, met name de vliegtuigen, onherroepelijk verouderen?
- Willen de Westelijke landen in alle opzichten een gelijkheidsverhouding tussen de regionaal-strategische kernwapens van de NAVO en de Sovjet-Unie? Zo ja, dan ontstaat er toch een aparte 'Eurostrategische balans', terwijl de NAVO-landen in 1979 gezegd hebben dat ze die niet wensten. Bovendien heeft de Sovjet-Unie dan geen compensatie meer voor de strategische kernwapens van Engeland en Frankrijk, en van China. Deze vraag, of er een gelijkheidsverhouding moet komen, kan ook gesteld worden voor de te land opgestelde lange-afstandsraketten alleen. De Sovjet-Unie wil in ieder geval een aantal SS-20 raketten ter beschikking hebben tegen China; men schat ongeveer 1/3 van het SS-20 potentieel.

MBFR

Bij het MBFR-overleg is in 1980 onopgemerkt enige vooruitgang geboekt naar een

eerste-fase overeenkomst over reducties van Amerikaanse en Russische strijdkrachten en begeleidende maatregelen. De Sovjet-Unie is bereid daarna een tijdelijk collectief plafond voor de NAVO-landen enerzijds en de Warschau-pactlanden anderzijds te aanvaarden, in afwachting van overeenstemming over een 'pariteit'. Het belangrijkste probleem blijft dus nog de kwestie van de betrouwbare opgave van de troepensterktes.

Voorts hebben beide zijden eenzijdige maatregelen genomen die passen in het kader van de reductievoorstellen waarover onderhandeld werd. De Sovjet-Unie heeft eind vorig jaar 1000 tanks teruggetrokken en 20.000 man troepen. De NAVO heeft bij het moderniseringsbesluit van december 1979 besloten eenzijdig 1000 atoomladingen terug te trekken en haar kernwapenarsenaal overeenkomstig te verlagen. Er werd bij MBFR ook nog onderhandeld over de terugtrekking van 54 Amerikaanse F-4 vliegtuigen en 36 Pershing 1A launchers. Maar dit is nu in feite van de baan door het moderniseringsbesluit en de opening van het overleg te Genève over de theater nucleaire strijdkrachten.

MBFR blijft evenwel van belang en het overleg concentreert zich op een aanpassing van de wederzijdse troepensterktes en begeleidende maatregelen.

NAVO-kernwapens voor de kortere afstanden

Dit onderwerp is met name van belang geworden vanwege het moderniseringsbesluit van december 1979 en de daarbij geplande shift-study. Naast de 1000 reeds teruggetrokken kernladingen moeten immers nog maximaal 572 andere ladingen worden teruggenomen.

Er bestaat reeds een vrij algemene overeenstemming dat voor verwijdering uit het NAVO-kernwapenarsenaal in aanmerking komen:

- de Nike-Hercules luchtverdedigingsraketten. Hiervoor komen conventionele middelen beschikbaar (o.m. de Patriot);
- de atoommijnen.

Er is echter reden ook de positie van andere NAVO-kernwapens te bezien:

- De nucleaire diepzeebommen kunnen worden afgeschaft, of in aantal verminderd, wanneer conventionele middelen beschikbaar zijn; deze zijn in ontwikkeling.
- De nucleaire artillerie. Deze is vooral sedert de jaren '70 versterkt, in aansluiting op het Schlesinger-rapport.

Deze ontwikkeling gaat nog steeds door. Zij heeft evenwel een aantal nadelen:

- Nucleaire artillerie werkt in de hand dat de kernwapens als gevechtswapens gezien worden.
- Inzet van nucleaire artillerie bevordert de inzet van grotere aantallen kernwapens; de wijze waarop de NAVO deze inzet plant brengt met zich dat de atoomgranaten overwegend op eigen grondgebied tot ontploffing komen. Als de tegenpartij met nucleaire wapens terugschiet ontstaat al snel een niet meer te beheersen nucleair slagveld.
- De opslagplaatsen van de atoomgranaten zijn relatief kwetsbaar voor uitschakeling bij verrassing.

Omdat ook andere middelen voor de korte afstand beschikbaar zijn, met name de Lance-raket, wordt door verschillende deskundigen de afschaffing, althans beperking van de nucleaire artillerie bepleit.

Reductiemaatregelen ten aanzien van de kernwapens voor de korte afstand zouden zowel eenzijdig genomen kunnen worden, als ingebracht kunnen worden in overleg met de Sovjet-Unie of het Warschau-pact.

Europese Ontwapeningsconferentie

De gedachte van een dergelijke conferentie is in 1978 gelanceerd door Frankrijk; de andere NAVO-landen hebben zich bij dit voorstel aangesloten. De landen van het Warschau-pact hebben er op gereageerd met een eigen voorstel. De voorstellen van de neutrale landen zijn (thans nog) minder belangrijk.

Of een dergelijke conferentie tot stand komt is nog niet zeker. Er is verschil van opvatting over de taak en het doel van deze conferentie.

Warschau-pact

- De Oostelijke zijde wil dat de conferentie alleen betrekking heeft op het gebied dat nu wat betreft de vertrouwen wekkende maatregelen door de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa wordt bestreken, d.w.z. dat het grootste deel van het Europese grondgebied van de Sovjet-Unie er buiten blijft.
- Zij wil niet alleen overleggen over de conventionele wapens, maar ook en vooral over de kernwapens.
- Voorts wil zij onderhandelen over:
  - maatregelen als de niet-uitbreiding van de militaire allianties (Spanje niet bij de NAVO)
  - een gezamenlijke verklaring over het niet als eerste inzetten van kernwapens
  - een beperking van de omvang van militaire manoeuvres tot 40.000 of 50.000 man
  - een verbetering van de maatregelen voor de aankondiging van militaire manoeuvres en troepenverplaatsingen.

NAVO

- De NAVO-landen willen het overleg betrekking laten hebben op heel het Europese grondgebied van de Sovjet-Unie.
- Zij willen de kernwapens buiten het overleg houden; met name Frankrijk eist dit.
- Zij willen in de eerste fase alleen onderhandelen over vertrouwenwekkende maatregelen, en in de tweede fase over de reductie van offensief inzetbare conventionele wapens (vliegtuigen, tanks, artillerie, enz.).
- Het Westen wil geen verklaringen over het niet als eerste inzetten van kernwapens.

De conferentie is inzet van een politiek touwtrekken. Het Westen wil er alleen aan meewerken als de CVSE te Madrid voldoende resultaten oplevert. Daarbij zijn in het bijzonder de ontwikkelingen in Polen en de betrekkingen tussen de Bondsrepubliek en de DDR van belang.

De landen van het Warschau-pact hopen dat de conferentie in oktober 1981 kan worden geopend. Dat valt samen met de periode waarin Nederland, en waarschijnlijk

lijk dus ook België, moet beslissen over het stationeren van cruise missiles op zijn grondgebied.

De Warschau-pactlanden zijn van mening dat deze modernisering van de kernwapens van de NAVO het militaire evenwicht tussen Oost en West verstoort, waarvan president Carter in juni 1979 had erkend dat het nu bestond. Een vraag blijft dan wel, waarom de Sovjet-Unie zo snel voortgaat met de produktie van de SS-20 en de Backfire. Eind 1981 zullen naar verwachting 250 of meer SS-20-raketten gereed zijn. Mogelijk is het hele programma dan gereed. De eerste Pershing-II raketten en cruise missiles komen pas in 1983, en de opstelling van al deze wapens zal zeker een drietal jaren vergen.

Maar als de Europese Ontwapeningsconferentie tot stand komt kan zij op den duur een breder kader worden waarbij resultaten van het MBFR-overleg worden ingebracht. Er is dan een gezamenlijk overlegorgaan over wapenbeheersing en ontwapening voor alle Europese landen, de VS en Canada. Dat het MBFR-overleg als zodanig plaats zou moeten maken voor de Europese ontwapeningsconferentie is minder waarschijnlijk. Het wordt van Westelijke zijde niet wenselijk geacht.

IV. Rol van West-Europa en Nederland

Bij het streven naar verbetering van de veiligheid en de samenwerking tussen Oost en West in Europa dringt zich het volgende probleem op:

- Moet van Westelijke zijde rekening gehouden worden met de politieke ontwikkelingen in Oost-Europa en met het optreden van de landen van het Warschau-pact buiten Europa (bijv. de Russische interventie in Afghanistan)?
- Of is de samenwerking tussen Oost en West in Europa een doel op zich, dat onvoorwaardelijk moet worden nagestreefd?

In het tweede geval verliest West-Europa de mogelijkheid zijn afkeuring over het beleid van de Warschau-pactlanden kenbaar en voelbaar te maken. Vandaar dat dit gezien wordt als een weg die naar 'Finlandisering' leidt en naar een erosie van de NAVO.

In het eerste geval behoudt West-Europa zijn zelfstandigheid tegenover de Warschau-pactlanden. Het zal dan echter ook over een voldoende niveau van bewapening moeten beschikken en over voldoende economische kracht, zodat het naar redelijkheid eisen aan de landen van het Warschau-pact kan stellen. Een dergelijk beleid zou overigens in overeenstemming zijn met de slotacte van Helsinki. Volgens deze is de ontspanning mede gebaseerd op eerbiediging van het principe van non-interventie en van de mensenrechten, en is zij ook ondeelbaar.

Wil West-Europa in de toekomst voldoende invloed blijven behouden in de internationale verhoudingen, dan zal het zich meer aaneen moeten sluiten. Dat is niet alleen een gevolg van de ontwikkelingen op het gebied van de bewapening en de wapenbeheersing, maar ook van de ontwikkelingen op economisch terrein. De afzonderlijke landen van West-Europa zijn in toenemende mate kwetsbaar aan het worden en afhankelijk van de ontwikkelingen buiten ons continent.

Dit probleem moet worden afgewogen tegenover een wens bij de Nederlandse bevolking naar een meer eigen en onafhankelijk geluid van Nederland in de internationale politiek.